

Registratie
Grondbewerking

Lathyrusbij
Boskoop

Darrenkometen
Liefst 35 mm raatafstand

*bijen*houden

november 2007

Nederlandse BijenhoudersVereniging

“Het weer is guur, de winter nadert..” vertelt een oud kinderlied.

De bijentros lijkt bewegingloos, maar de buitenste kleumbijen worden traag en gestaag afgelost bij de wisseling van de wacht. We laten ze ongestoord, verzorgen materiaal en gereedschap, en lezen het vakblad: daar beweegt gelukkig nog genoeg!

Een waaier aan onderwerpen, van vroeger en nu. Herinneringen met een geur van heide en boekweit, van turf en veenbrand; herinneringen aan de vaardige opa-imker, aan de eerste bijenkorf met een hommelmel bevolkt.

Over praktijk en bijenbiologie: zwermhuisvesting, koninginnenteelt, raatbouw en darrenkometen, helaas varroa in Nieuw Zeeland. En ongelooflijk mooie foto's van solitaire bijen, wat een schoonheid!

Maar ook toekomstgerichtheid: goede grondbewerking voor rijke dracht, ontwikkelingsamenwerking bij tropische bijenhouderij en een andere kijk op imkerregistratie.

En al dit moois aan de man brengen, o.a. middels de nieuwe opleiding leraar bijenteelt-B!

Astrid Schoots

Inhoud

Europa <i>Peter Elshout</i>	
Registratie van alle bijenhouders binnen de EU?	3
Imkerervaringen <i>Jaap Smit</i>	
Ervaringen met koninginnen kweken	5
Tuinieren voor imkers <i>Bert Jansen Venneboer</i>	
Grondbewerking en bemesting	6
Solitaire bijen <i>Pieter van Breugel</i>	
Blazenstruik als voedselbron lang beschikbaar	8
Van imker tot imker <i>Ko Zoet</i>	10
Berthus Padberg vertelt (4)	
Uit de boeken van de secretaris	11
De lezer schrijft	
Eens imker, altijd imker <i>P. Jager, Putten</i>	12
Varroa in Nieuw zeeland <i>Theo Koelman</i>	12
Verboden te (be)roken <i>Harry Töben</i>	13
Korte berichten	
Bijenteeltonderwijs	13
Zwermen (10) <i>Mari van Iersel</i>	
Huisvesten van de zwerm	16
Buitensnippers <i>Astrid Schoots</i>	17
Dilemma's in de praktijk	
Raatafstand... liefst 35 mm, maar soms iets meer	18
Uit de imkergemeenschap	
Opleiding Leraar Bijenteelt-B	20
Bijschrift <i>Rob Nijman</i>	
Notities maken	20
NBV-pagina's	
Familiebericht; Foto van de maand; Vraag & Aanbod	22
Cursussen, Agenda	23

Colofon

Bijenhouden, maandblad voor bijenhouders

Jaargang 1, nummer 11, november 2007 ISSN 0926-3357.
Uitgegeven door de NBV. Verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de 15e van de maand (in juli en augustus verschijnt één nummer) in een oplage van 6.300 ex.

Hoofdredacteur

mw. M.L. Boerjan

Redactie

O. Bakker, P. Elshout, M.J. van Iersel, H.A.T. van der Scheer, mw A. Schoots, T. Thissen

Vaste medewerkers

P. van Breugel, B. Jansen Venneboer, mw. N. de Jong, H. Oude Essink, J.A. Smit en K. Zoet

Redactie & administratie

mw. M.J.E.M. Canters (secretaris), PB 90, 6720 AB Bennekom, t 0317 42 24 22 f 0317 42 41 80 e redactie@bijenhouders.nl bankrekening 53.90.42.897 ABN-AMRO, t.n.v. **Bijenhouden**.

Tarieven voor handelsadvertenties op aanvraag bij de redactie
Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod' € 10, per 20 woorden, elk extra woord € 0,25. Betaling bij opgave.

Alle in **Bijenhouden** gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren.
Overname van artikelen en illustraties alleen met voorafgaande toestemming van de redactie en met bronvermelding.
Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk acht weken vóór de datum van verschijning aan de redactiesecretaris worden opgestuurd. Tekst bij voorkeur via e-mail insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's (indien digitaal tenminste 300 dpi op te gebruiken formaat). Afdelingen die een cursus organiseren worden verzocht hierover beknopte informatie aan de redactiesecretaris te sturen.

Vormgeving en opmaak Grafisch Atelier Wageningen

Druk Drukkerij Offset Service, Valkenswaard

Omslagfoto Vrouw lathyrusbij bij dichtgemaakte nestgang (Foto Pieter van Breugel)

Registratie bijenhouders binnen EU realiteit?

Peter Elshout

Voor sommige imkers is registratie een beladen thema. Geheel ten onrechte: bijen vallen net als koeien, paarden, schapen, geiten, varkens en pluimvee onder de wetgeving van de Voedsel en Waren Autoriteit. Breekt er onder de dieren die onder de VWA vallen een besmettelijke en aangifteplichtige ziekte uit, dan kan de overheid gericht en adequaat optreden om verdere besmetting te voorkomen. Breekt echter bij bijen een aangifteplichtige ziekte uit, denk aan AVB, dan gaan er onevenredig veel manuren/dagen verloren met opsporen van mogelijke bijenhouders in het gebied waar de besmetting werd geconstateerd. Het vervoersverbod duurt daarom langer dan nodig. Dit kan voor de telers van gewassen die afhankelijk zijn van het bestuivingswerk van bijen een financiële tegenvaller veroorzaken. Door dit bestuivingswerk in land- en tuinbouw vertegenwoordigen honingbijen een economische waarde van vele honderden miljoenen. Eigenlijk is het een absurde situatie, dat bijenhouders in ons land nog niet geregistreerd zijn.

In de aan ons land grenzende landen zijn alle bijenhouders wettelijk verplicht zich te laten registreren. In Duitsland werd op 2 april 2000 met de verandering van de *Bienenseuchenverordnung* (BSVO, Bijenziekteverordening) de registratie ingevoerd. De BSVO valt onder het Duitse ministerie van landbouw. De meldingsplicht, voorafgaand aan de registratie luidt als volgt: wie bijen houden wil moet dit direct bij aanvang melden bij de verantwoordelijke ambtenaar, meestal een veterinaire arts of de plaatselijke bijengezondheidscoördinator, en daarbij vermelden waar de bijenstand gelegen is en om hoeveel volken het gaat. De imker voldoet hieraan als hij het adres van de overwinteringsstand van zijn bijen opgeeft. Bij de registratie behoren ook de aankoop en verkoop van volken en koninginnen. Omdat veel

imkers met hun volken naar drachtgebieden reizen, is een vermelding van alleen de overwinteringsstand niet voldoende.

Daarom zijn imkers verplicht om vóór het afreizen naar een gebied dat niet onder de verantwoordelijke ambtenaar valt, eerst een gezondheidsverklaring voor de bijenvolken te halen en deze bij de verantwoordelijke van de nieuwe standplaats na melding af te geven. Op deze manier is de verantwoordelijke van een gebied altijd op de hoogte van de standplaatsen en van de hoeveelheid bijenvolken.

De plaatselijke overheid per Bundesland (deelstaat) mag een afwijkend beleid voeren als daarmee het voorkomen en bestrijden van bijenziektes niet in het gedrang komt. Zo is het in de meeste deelstaten voldoende om bij afreizen dit te melden bij de verantwoordelijke. De benodigde gezondheidsverklaring is onder normale omstandigheden maximaal 9 maanden geldig. Vóór deze verklaring wordt afgegeven moeten de bijenvolken vrij zijn van AVB. Dit wordt bepaald door een recent onderzoek van een voederkransmonster.

Gekoppeld aan de registratie zijn alle bijenhouders lid van de Duitse Imker Bond (DIB). Zij zijn verzekerd tegen de meest uiteenlopende zaken zoals spuitschade, diefstal, vandalisme, brand, stormschade, blikseminslag, overstroming en ander natuurgeweld, ook bij transport. De premie bedraagt ca € 0,50 per volk. Deze wordt jaarlijks, na opgave van het aantal volken, door de plaatselijke vereniging geïnd. Alle Duitse bijenhouders zijn verzekerd bij L. Funk & Söhne GmbH Hamburg.

Registratie van de bijenhouders in Vlaanderen

In Vlaanderen bestond reeds een beperkt registratiesysteem. Op verzoek van de KVIB werden namelijk alle bijenvolken geregistreerd van imkers die lid waren i.v.m. de reductie op de chemische varroabestrijdingsmiddelen. Door het gebruik van organische

foto Janine Roost

Een zaal vol met (nog) niet geregistreerde imkers.

zuren is zo de informatie over het aantal volken weggevalen. Want in tegenstelling tot de door de KVIB voorgeschreven chemische middelen, worden de organische zuren buiten het zichtveld van de bijenorganisatie ingekocht!

Sinds 15 maart 2006 is in Vlaanderen het registreren van bijenhouders een must. In de loop van 2006 is de registratie in verenigingsverband collectief uitgevoerd. Hierdoor werd voorkomen dat de voor registratie bestemde formulieren verkeerd werden ingevuld. Ook konden vragen betreffende de registratie meteen beantwoord worden. De Vlaamse bijenhouders werden niet, zoals in Duitsland, onder een bijenziekteverordening geregistreerd, maar onder het FAVV ofwel het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen, vergelijkbaar met onze Voedsel en Waren Autoriteit.

Net als in Duitsland wordt er in de uitvoering onderscheid gemaakt tussen hobby- en semiberoeps- of beroepsbijenhouders. Met dit verschil dat men in Duitsland bij maximaal 20 volken hobbyist is en in België bij maximaal 24 volken. Bijenhouders die meer volken hebben zijn belastingplichtig. Voor de telling van het aantal volken is in Vlaanderen, maar ook in Duitsland, het aantal volken op 1 april bepalend. Deze volken moeten dan minstens 1,5 kg bijen hebben. Kleine volken als zesramers en andere kleine eenheden worden niet meegeteld.

Om het moeilijker te maken moet de bijenhouder aangeven voor welke activiteiten hij bijen houdt. Dit kan bijvoorbeeld zijn het houden of fokken van bijen; productie van honing, koninginnengelei of bijenwas; directe verkoop aan de consument, op markten of aan handelaren; en andere activiteiten zoals de inzet voor bestuiving van gewassen. Om grip te houden op een zo juist mogelijke informatie zullen bijenhouders die zich niet laten registreren of niet de juiste informatie verstrekken, bij een uitbraak van een aangifteplichtige ziekte zelf voor de kosten moeten opdraaien en daarnaast beboet worden. Overeen gekomen is dat de FAVV nooit informatie over productiehoeveelheden zal doorgeven aan de belastingdienst.

Geheel afwijkend met Duitsland hoeft de Belgische bijenhouder geen melding te maken van het af en aan reizen naar een ander drachtgebied. Hoe de verantwoordelijke autoriteiten in Vlaanderen in geval van een aangifteplichtige ziekte moeten handelen om daarbij alle bijenvolken binnen een gebied te kunnen traceren en inspecteren is niet duidelijk. Het is immers niet bekend welke bijenhouders met hun volken in een gebied zijn of waren.

Registratie in andere EU landen

Naast Duitsland en België is er ook een registratie van bijenhouders in Luxemburg en enkele Middeneuropese landen zoals Tsjechië en Slowakije. In deze twee laatste landen wordt o.a. de bestrijding van de varroamijt door de staat geregeld. Ook in Denemarken kent men al vele jaren de registratie van bijenhouders. Pogingen om informatie betreffende de registratie van bijenhouders in andere EU landen te verkrijgen zijn niet gelukt.

De verdeelsleutel van EU gelden

Uitgaande van de EU subsidie, die gekoppeld is aan het aantal bijenvolken per land, zou je er van uit kunnen gaan dat in iedere lidstaat bekend is hoeveel imkers met hoeveel volken er zijn. Een grove schatting van het aantal imkers is er wel, maar dat zegt niets over het aantal bijenvolken dat deze imkers in

werkelijkheid hebben. Om de geldkraan ruimschoots open te houden is het niet vreemd als het aantal bijenvolken overschat wordt. Een gerichte zelfcontrole naar het werkelijke aantal volken, zou snijden in eigen vlees kunnen betekenen. Een dergelijke controle is in verband met de noodzakelijke mankracht een onuitvoerbare taak. Ieder EU land zal trachten een zo groot mogelijk stuk van de taart (lees beschikbare EU gelden) te bemachtigen om o.a. onderzoek ten behoeve van de bijenteelt te kunnen bekostigen. De kans is heel groot dat als door een nauwkeurige telling blijkt dat het aantal bijenvolken aanzienlijk lager is, dit vermindering en zomogelijk terugbetaling van de EU gelden tot gevolg heeft.

Overschatten

Het vermoeden bestaat dat een aantal landen hun bijenstapel zwaar overschat. Het gaat mogelijk om vele duizenden tot miljoenen bijenvolken.

Indien registratie binnen alle EU landen verplicht zou worden en er controle zou plaatsvinden op het werkelijke aantal bijenvolken, heeft dat gevolgen. Zo zal de bestrijding van aangifteplichtige bijenziektes adequater aangepakt kunnen worden. Maarzoals genoemd zal er ook een eerlijke verdeling van EU gelden voor onderzoek in de bijenteelt komen.

Een wankel vertrouwen

De registratie met de daaraan verbonden verplichting om verplaatsingen van bijenvolken te melden, valt of staat met de bereidheid en oprechtheid van de bijenhouder. Aan een gerichte controle ontbreekt het en de uitvoering ervan is, zeker met het heen en weer gereis van bijenvolken, een administratieve klus. Zelfs al zou de bijenhouder plichtsgetrouw zijn jaarlijkse administratie naar waarheid invullen en melding maken van opgeheven en nieuw opgezette bijenstanden, dan nog kan het fout gaan. Zo vermeldde een semiprofessionele Duitse imker meerdere jaren achter elkaar de zelfde verandering. Steeds kreeg ze haar jaarlijkse overzichten onaangepast terug van de verantwoordelijke veterinaire arts. Enigszins verbolgen over het niet correct aanpassen van deze officiële papieren deed zij haar beklag. De betreffende arts zag al die commotie over bijenvolken niet zo zitten. Toen de plichtsgetrouwe imker hem wees op de gevolgen bij een eventuele uitbraak van AVB werd de ambtenaar zich bewust van zijn verantwoording. Dit voorval laat zien hoe wankel het systeem kan zijn. Helaas zullen veel veterinaire artsen, ook in Nederland, in 't geheel geen affiniteit hebben met bijen en met alles wat daarbij komt kijken. Bijscholing zou hier op zijn plaats zijn.

En Nederland?

Wanneer en op welke manier de Nederlandse bijenhouders geregistreerd zullen worden is nog onbekend. Als de overheid een registratie oplegt, wordt de imkerij transparanter en daarmee mogelijk als een nuttige en noodzakelijke 'bedrijfstak' in de land- en tuinbouw gezien.

Refenties

www.favv.be, secretariaat KVIB, Jozef Daems, oud-voorzitter KVIB.

'Informations- und schulungs-mappe' van de Deutscher Imkerbund E.V, ADIZ: 2 (2006)

Dr.Friedrich Pohl, veterinaire in Bremen en PPO-Bijen Wageningen.

Imkerervaringen

Jaap Smit

Ervaringen met koninginnen kweken

Nieuwe moeren en natuurzwermen

Mijn opa liet zijn volken zwermen. Of hij zijn moeren knipte weet ik niet meer. Vaak sloeg hij de zwerm terug op de eigen kast. Zwermen aanhouden van volken met gewenste eigenschappen was zijn enige vorm van selectie. Koninginnen kweken voor eigen gebruik? Daarover lasen we in *het Handboek van de moderne Bijenteelt* van Schotman. Het leek ingewikkeld en overbodig.

Korfimkers probeerden door omzetten en omvoeren (de voerschotel met voeropnemende bijen van een sterk volk onder een zwakker volk plaatsen) hun volken op dezelfde tijd te laten zwermen. Op de Lüneburger heide verenigde men vaak nazwermen voor de opbouw van sterke volken. In kleine korfjes of kistjes werden enkele reservemoeren aangehouden.

Terzijde: de ideale samenstelling van een natuurzwerm en geringere belasting van varroamijten zijn pluspunten van het zwermen. Maar wie kan zijn bijen nog laten zwermen?

De in Noord Nederland bekende Hartmut Manning uit Möhlenwarf/Bunde (Kreisimkerverband Leer) kan dat op één van zijn standen. Hij liet dit jaar bromzwermen afkomen van zijn relatief zwermtrage volken. Ze ontwikkelden zich in korte tijd tot prima hoofdvolken!

In zwermcellen hebben larven vanaf de eerste dag de gunstigste voorwaarden om volwaardig uitgegroeide en productieve moeren te worden.

Nieuwe moeren en kunstzwermen

Imkers zonder zwermtrage bijen maken kunstzwermen; hun volken maken redcellen.

Bij korven maak je een kunstzwerm door afjagen of afkloppen. Op de dertiende dag, als de moeren tuten en kwaken, wordt de korf opnieuw afgejaagd en de raten gedeeltelijk teruggesneden. Dan

snijd je alle doppen weg. Door botsen (de korf op de kop flink laten stuiten) beschadig je onontdekte doppen meestal voldoende om een ongewenste nazwerm te voorkomen. Een korfvolk houden is leuk, maar denk aan het risico van een onbedoelde zwerm. Daarom heb ik nu niet meer een korf, al kijken bezoekers graag in een omgekeerde korf om de orde in de krioelende massa te aanschouwen.

Voor kastimkers werd, zoals eerder beschreven, de Aalster bedrijfsmethode geïntroduceerd: vegers maken en doppen breken op de dertiende dag.

Er was/is nauwelijks aandacht voor het risico van minder volwaardige moeren ontstaan uit oudere larven. Het verbaast me dat we na zoveel jaren traditioneel afjagen en vegers maken zonder actieve selectie nog redelijk productieve volken hebben.

Elk volk kan een jonge moeder produceren, maar niet altijd met de door de imker gewenste eigenschappen. Tijdens een praktijkles van de vervolgcursus zagen we eind augustus bij een bevriende imker een volk vol rijpe zwermcellen terwijl lang niet alle raten waren bezet. Wat moet je met zo'n zwermduivel? Opruimen, verenigen is het enige wat je dan kan doen.

Soms zet een volk enkele moerdoppen aan om een moeder te vervangen die bijvoorbeeld beschadigd is, die onvoldoende koninginnestoffen afgeeft. Het volk gaat niet zwermen. Een stille moerwisseling ontdek je als je de moeren merkt en/of knipt.

Twee belangrijke uitgangspunten bij het begin van de kweek:

1. Moeren laten optrekken op heel jonge larfjes.
2. Geselecteerd materiaal gebruiken. Hoe eerder een larf als toekomstige moeder wordt verzorgd, hoe beter de kwaliteit van de koningin. Pas toen ik mij daarvan

meer bewust werd begon ik voor eigen gebruik koninginnen te telen uit eendaagse larfjes uit mijn beste volk. Het kan ook met een variant op de Aalster bedrijfsmethode. Breek tien dagen na het maken van de aflegger zorgvuldig alle doppen en hang een raam met eendaagse larfjes uit het gewenste volk in het moederloze volk. Dertien dagen later is doppen breken een peulenschil: één raam uitnemen.

Een stap verder was het werken met materiaal met bekende erfelijke eigenschappen. Voor mij achtereenvolgens Carnica, Kaukasier en Buckfast.

De meest eenvoudige manier is larfjes in een dopje op de raat geprikt hangen in sterke en absoluut moederloze volken of afleggers.

Moeren zonder kunstzwermen

Mijn volgende stap was: werken met een starter en moeren kweken met doppen in een teeltraam in een moergoed volk. Het is een genot om te zien hoe snel jonge moeren aan de leg zijn in kleine teeltkastjes. Aan de hand van het broednestje kun je al selecteren.

Met zwermtraag materiaal als Buckfast blijft de oude moeder – met voldoende ruimte – in het volk tot je deze kan vervangen door een jonge leggende. Dit gaat meestal goed. De productieve volken krijgen geen broedstilstand. In een minikastje houd je een moeder op reserve, tot alle volken in orde zijn.

Om over na te denken:

In Nederland moeten we meer aandacht besteden aan koninginnen kweken voor eigen gebruik. Koninginnen kweken moet je ook leren. Door samenwerking heb je sneller resultaat.

Grondbewerking en bemesting

Bert Jansen Venneboer

Om het eenvoudig te stellen: planten hebben net zoals mensen zuurstof, drinken en eten nodig. Plantenwortels hebben hierin een essentiële taak: zij nemen water en voedingsstoffen op uit de bodem. Opnemen van voedingsstoffen kost energie, hiervoor gebruiken de wortels suikers die uit de bladeren aangevoerd worden. Om de suikers te kunnen gebruiken, moeten de wortels zuurstof uit de bodem opnemen. Een goede tuingrond moet dus in staat zijn de wortels zowel water, lucht als voedingsstoffen te leveren.

In dit artikel probeer ik u wegwijs te maken in de juiste grondbewerking en bemesting. Ook geef ik een aantal aandachtspunten bij het bepalen van de plantkeuze en het maken van een beplantingsplan.

Wat is een goede grond voor de planten? Wanneer deze vraag gesteld wordt komt direct de structuur ter sprake. De onderlinge rangschikking en binding van de bodemdeeltjes bepalen de bodemstructuur. De holten en ruimten die ontstaan tussen de bodemdeeltjes worden opgevuld met water, lucht, plantenwortels en het bodemleven. Een goede bodemstructuur is een kruimelige opbouw, waarin veel gangen en holten voorkomen. In het voorjaar wordt een goed gestructureerde grond snel opgewarmd, opdat lucht en warmte gemakkelijk in de bodem kunnen dringen en een overmaat aan water goed afgevoerd wordt.

In de bodem vinden we grote en kleine holten. Grote holten zorgen voor aanvoer van lucht, afvoer van water en groeiruimte voor plantenwortels. Kleine holten (capillairen) zorgen voor aanvoer van water: door deze zg. capillaire werking stijgt het water in de bodem omhoog.

Bij het bepalen van de plantkeuze wordt vaak gekeken naar de kleur van een plant

Verbeteren van bodemstructuur

Organische stof toevoegen.

Door het toevoegen van bijvoorbeeld tuinturf, compost of champignonmest wordt het bodemleven gestimuleerd. Het bodemleven, met name insecten en wormen, zorgt voor gangen en holten in de grond. Verder geeft het bodemleven slijmstoffen af die de binding van de bodemdeeltjes kunnen verbeteren. Bij de vertering van organische stof door het bodemleven ontstaan ruimten in de grond.

Kalk toevoegen.

De grond wordt luchtiger na het bekalken. De onderlinge binding van de bodemdeeltjes wordt verbeterd, doordat bodemdeeltjes in zand meer gebonden worden. In zware zeeklei wordt de onderlinge binding juist minder na het bekalken.

Grondbewerking.

Door de juiste grondbewerking kunnen problemen met een te dichte structuur voorkomen worden. Zware grond met weinig organische stof verdient de voorkeur om al in het najaar omgespit te worden, zodat ze onder invloed van droogte en vorst uiteen kan vallen. Lichte gronden worden in het voorjaar bewerkt. Gronden met voldoende organische stof worden niet gespit, maar gewoeld. Door woelen verdwijnt de humusrijke bovenlaag niet naar diepere lagen en wordt het bodemleven niet te veel verstoord.

Organische stof

We onderscheiden twee soorten organische stof: verse organische stof en humus. Verse organische stof is materiaal dat nog niet omgezet is, zoals grasmaaisel, bladeren en takken. Humus is organische stof waarvan de gemakkelijk verteerbare delen al zijn afgebroken door bacteriën en schimmels. In een gezonde bodem is de bovenste laag donkerder van kleur dan de

In de 'nieuwe' border is niet alleen de kleur van belang: ook structuur of textuur en de vorm van bloem of blad kunnen bepalend zijn voor uw keuze

onderliggende lagen. Hoe donkerder de kleur, hoe hoger vaak het humusgehalte. Een humeuze bovenlaag ontstaat wanneer al gedeeltelijk omgezette organische stof zoals afgestorven plantenresten, uitwerpselen en overige resten van dieren verder wordt afgebroken door het bodemleven, met name door schimmels en bacteriën.

Positieve effecten op bodem en plantengroei

- Humus bevat 'bouwstenen voor de plantengroei'
- Humus zorgt ervoor dat deze 'bouwstenen' tijdelijk opgeslagen worden en dus niet verloren gaan door uitspoeling van voedingselementen naar diepere lagen, waardoor de plant ze niet meer kan opnemen
- Humus verbetert de bodemstructuur in klei en zandgronden
- Humus houdt de bodem luchtig en vochtig

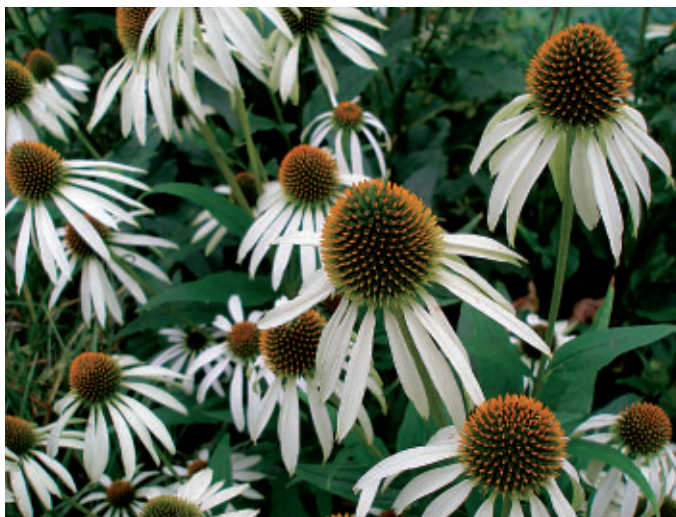
Bemesting

Meststoffen leveren enkel de voedingsstoffen voor de plant. De gebruikelijke meststoffen bevatten stikstof, fosfor en kalium die meteen ook de meest belangrijke voedingsstoffen zijn voor de plant. Naast dit belangrijk trio heeft een plant nog meer nodig: ook magnesium, zwavel, calcium, koper, ijzer, boor en andere spoorelementen in minieme hoeveelheden. In de meeste gronden zijn de spoorelementen van nature in voldoende mate aanwezig.

Meststoffen zijn er in vele soorten: chemische of organische, onmiddellijk actieve en traagwerkende. In tegenstelling tot moestuinen, is het bij siertuinen niet de bedoeling om de planten zo groot en dik als mogelijk te krijgen. Niet de grootste planten, wel de mooiste leveren het meeste tuinplezier op. Planten komen slechts ten volle tot hun recht, als ze ook perfect gezond zijn. Net zoals bij de mens is een evenwichtige voeding dan van groot belang. Wie de planten te veel of te snel voedingsstoffen geeft forceert de groei, waardoor de planten vatbaarder worden voor ziekten en ongedierte.

Beplantingsplan

Bij het bepalen van de plantkeuze wordt veelal gekeken naar de kleur van een plant. In de conventionele border is dan ook meestal de kleur bepalend voor de soortkeuze. Maar in de 'nieuwe' border is niet alleen de kleur van belang: ook structuur of textuur en de vorm van bloem of blad kunnen bepalend zijn voor uw keuze.

Purperhoed, bekende plant binnen de homeopathie

Planten kunnen geselecteerd worden op: 1. vormen van bloemen, vruchten en zaden; 2. bladvorm en textuur; 3. kleur

Vormen van bloeiwijzen

Schermen (bijv. Flox, Hemelsleutel en Koninginnekruid). Deze hebben een parapluvormige bloeiwijze, vaak samengesteld uit honderden bloemetjes. Het geeft een effect door zachtere en natuurlijke kleuren.

Aren (bijv. Salvia). Deze zijn wat vorm betreft tegenovergesteld aan de schermen en hebben een spitse bloeiwijze. Een aar is een stengel vol met bloemen. Het aardige van deze vorm is dat het sterk contrasteert met andere bloeiwijzen. Andere bloeiwijzen zijn knoppen en bollen, margrietachtige bloemen en pluimen.

Bladvorm en textuur

Bladvormen geven soms iets extra's aan een plant, denk bijvoorbeeld aan het grote Hostablade. Zeker ook als het blad zich pas gaat ontplooien in het voorjaar. Naast de bladvorm kan ook de textuur (structuur) van het blad een keuze zijn om een bepaalde plant aan te schaffen. Mooie textuur komt vaak voor bij schaduwplanten. Denk aan Varens, Hosta, Rodgersia. Plaats planten met een fijne structuur voorin de border en planten met grovere textuur achterin.

Kleuren

Met kleuren kun je prima combineren: harmoniërend of contrasterend. Contrasterende kleuren zijn bijvoorbeeld geel tegenover paars, oranje tegenover blauw en rood tegenover groen. Bij harmoniërende kleuren kan je de warmere kleuren oranje en rood bij elkaar plaatsen. Dat zijn dynamische kleuren, in de plantenwereld kom je ze beperkt tegen. Je kan ook de koelere kleuren blauw en paars bij elkaar zetten. Deze bloeien vooral in het voorjaar: denk aan Vergeet-me-nietje, Campanula of Monnikskap. Een zoete kleur als roze kom je veel in de zomerbloei tegen. Het is een ideale kleur om mee te combineren.

Bronnen

De kunst van het combineren - Marijke Heuff

ECOstyle

Droomplanten - Piet Oudolf

Engelwortel trekt talloze insecten aan

Blazenstruik als voedselbron lang beschikbaar

Pieter van Breugel

Opgeblazen peulen

Als hij eenmaal vrucht draagt kun je het een wat opschepperige struik vinden door de peulen die er dan als misvormde ballonnetjes aan hangen, maar tegelijk is hij een toonbeeld van levenslust: de blazenstruik (*Colutea arborescens*). Juist als hij ver was teruggesnoeid komen er snelgroeïende twijgen aan vol trosjes gele bloemen, die op stelen in de bladoksels staan. Steeds opnieuw vormen zich bloemen en daardoor is deze voedselbron lang beschikbaar. De blazenstruik is een vlinderbloemige plant die, in tegenstelling tot bijvoorbeeld brem, voortdurend nectar en oogstbaar stuifmeel oplevert. Het is een Zuid-Europese soort die bij ons in parken en tuinen uitstekend gedijt. Honingbijen vinden de bloemen kennelijk een beetje lastig en zijn er niet vaak op te vinden, maar dat biedt ruimte voor enkele grote soorten behangersbijen om er hun voortbestaan mee op te bouwen.

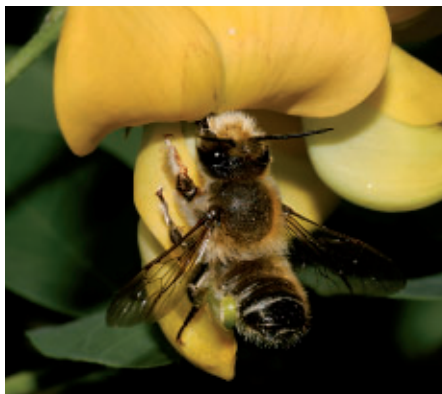
Behangersbijen

Zo gauw de blazenstruik bloeit en dat is al in juni, zie je er behangersbijen op. Eerst de mannen, maar al snel ook de vrouwelijke dieren. Het vlieggedrag maakt het meestal mogelijk om het verschil tussen de geslachten te zien. De vrouwtjes vliegen in rustig tempo van bloem tot bloem en duiken daar met hun tong helemaal bovenin, terwijl ze met de poten de kiel van de bloem omlaag drukken, waardoor het stuifmeel tegen hun buikharen komt, waarna ze het er met hun poten in vegen. Behangersbijen verzamelen het stuifmeel tussen speciale haren aan de buiksegmenten. Mannen zie je ook wel in een bloem duiken en kort zuigen om daarna al snel naar de volgende bloem te gaan, maar vaker zie je ze in zijwaartse vlucht voor de bloemen langs scheren, met het gezicht er naartoe in de hoop een verzamelend vrouwtje aan te treffen. In dat geval blijven ze even in de lucht stil hangen om zich vervolgens in razende duikvlucht op het nietsvermoedende vrouwtje te storten. Meestal laat het vrouwtje zich snel vallen en schopt zij het mannetje van zich af. De vliegkunst van die mannen is fenomenaal. Het is wonderlijk hoe snel ze in de lucht kunnen stoppen, je hoort ze haast piepend remmen als ze iets ontdekken, maar ze zijn zo haastig dat ze vrouwtjes niet zelden voorbij vliegen. Die vrouwen gaan ove-

rigens vaak op zoek naar de wat dieper in de struik bloeiende bloemen en daar komen de mannen met hun oppervlakkige vlucht niet.

Lathyrusbij

De meest trouwe bezoeker van de blazenstruik is de lathyrusbij (*Megachile ericetorum*), die overigens zo wordt genoemd, omdat ze ook graag pronkerwtten (*Lathyrus odoratus*) en andere lathyrussoorten bezoekt. Deze bij is net zo groot als een honingbij, maar duidelijker gebandeerd met haarrandjes aan de achterlijfsegmenten en voorzien van licht gekleurde verzamelharen (scopa) aan de buikkant van het achterlijf. Ze geven de voorkeur aan reeds bestaande nestgangen met een diameter van ongeveer 8 mm en blijken die gangen jaren achter elkaar te gebruiken. Dat komt waarschijnlijk, omdat deze dieren een voor behangersbijen afwijkende manier van nestbouw hebben. Ze bepleisteren de nestgang in plaats van hem te behangen. In tegenstelling tot de andere behangersbijen, die hun nestgangen eerst bekleden met stukjes blad, draagt de lathyrusbij bevochtigd zand of leem aan dat ze tegen de binnenkant van de nestgang plakt. Zo ontstaat een buisje met een wand van ongeveer een halve millimeter dik. Die bekleding blijkt erg hard te zijn en mogelijk wordt er nectar als bindmiddel doorheen gemengd. Vervolgens worden er nectar en stuifmeel in gedeponeerd. Dit mengsel vormt een dik stroperige pap. Na het leggen van een ei in deze voedselvoorraad wordt de nestkamer afgesloten met een wandje van hetzelfde materiaal als de zijwanden en dan is deze afsluiting meteen het begin van de volgende cel. Zo kunnen meerdere cellen achter elkaar worden gemaakt. In de cellen die het laatst zijn gemaakt, worden onbevuchte eitjes gelegd, waaruit zich mannen ontwikkelen die het jaar daarop als eerste de nestgang verlaten. De laatste cel wordt aangelegd op enkele centimeters van de ingang. Als die laatste cel gereed is, worden grote druppels oranje-rood gekleurd hars ingevlogen. Waar ze dit type hars vandaan halen is nog niet duidelijk. Ze gebruiken dit materiaal om er het laatst gemaakte zandschotje mee te bekleden, zodat parasieten niet zomaar kunnen binnendringen. Als extra beveiliging wordt de nestgang aan de invliegkant ook nog afgesloten met een flinke prop leem.

Man grote bladsnijder aan blazenstruik

Vrouw lathyrusbij aan blazenstruik

Man lathyrusbij aan blazenstruik

Paring van lathyrusbijen

Grote bladsnijdervrouw aanvliegend met bladstukje

Grote bladsnijdervrouw bezig met de afwerking van de nestgang

Als in het volgende jaar de nakomelingen zijn uitgevlogen, is de gemetselde gangwand nog helemaal intact en wordt daarom graag hergebruikt door die nieuwe generatie lathyrusbijen.

De grote bladsnijder

Een andere behangersbij, de grote bladsnijder (*Megachile wilughbiella*), is ook een veel geziene gast op de blazenstruik. Deze bij is vrijwel net zo groot als de lathyrusbij, maar heeft minder opvallende haarbandjes en een breder, wat minder slank achterlijf. Daarnaast zijn de buikharen roodachtig van kleur op die aan de laatste twee segmenten na. Daaraan zitten zwarte haren. De grote bladsnijder is een grotere opportunist dan de lathyrusbij en bezoekt veel meer soorten bloemen, waaronder met name klokjessoorten. Deze behangersbij doet haar naam wel eer aan, want de nestgangen worden bekleed met uitgeknipte bladstukjes en ook keurig afgedicht met aan elkaar gekauwde bladrondejes. Met het netjes aan elkaar bijten van die bladstukjes kunnen ze heel lang bezig zijn. Ook deze bijen nestelen graag in bestaande gangen van ongeveer 8 mm.

De mannen van deze bijen hebben opvallend dikke, bijna witte voorpoten, waarmee ze een stevige greep op de vrouwtjes kunnen hebben. Ze zitten vaak voor in hun slaapgang in de ochtendzon de komende dag te overdenken voordat ze wegvliegen. Dan zijn de voorpoten heel goed te zien.

Voorkomen

De lathyrusbij komt voornamelijk voor in het zuiden van ons land met het accent op Limburg. Maar daar waar geschikte voedselplanten worden aangeboden, blijkt ze verrassend vaak na enige tijd op te duiken. Daarom is het heel zinvol om meer blazenstruiken en siererwtten aan te planten. In de vrije natuur heeft de lathyrusbij in ons land niet veel meer te zoeken. Het is een cultuurvolger geworden, die het moet hebben van de tuinen in dorpen en steden. In ons land staat de soort als zeldzaam te boek en in de rode lijst als kwetsbaar.

Dat geldt veel minder voor de grote bladsnijder. Deze soort is ook wel meestal in de stedelijke omgeving aan te treffen, maar komt over het hele land voor en weet zich ook in bermten met rolklaver nog goed te redden. De soort wordt als niet bedreigd beschouwd. Het is een soort die van allerlei nestmogelijkheden gebruik weet te maken, maar graag aangeboden nesthulp in de vorm van boorgangen in hout aanneemt.

Koekoeksbijen

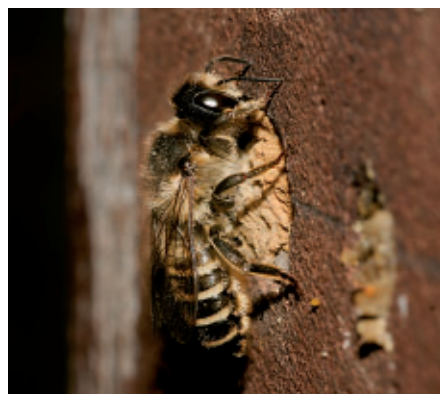
Het is nauwelijks te begrijpen dat er zich bij de genoemde behangersbijen gespecialiseerde koekoeksbijen hebben ontwikkeld. Zo kan men, met zeer veel geluk, ooit de gouden kegelbij (*Coelioxys aurolimbata*) aantreffen bij nestplaatsen van lathyrusbijen. Die nestelen vaak bij elkaar als de gelegenheid zich voor doet. Kegelbijen zijn uiterst zelden waargenomen dieren. Alle soorten staan in de rode lijst te boek als met uitsterven bedreigd. Bij de grote bladsnijder kan de slanke kegelbij (*Coelioxys elongata*) worden aangetroffen. Tot mijn genoegen mocht ik het geluk hebben beide soorten één keer in mijn tuin aan te treffen.

Kegelbijen zijn koekoeksbijen waarvan de vrouwtjes een spits toelopend achterlijf hebben, wat hun de naam kegelbij heeft bezorgd. Met dit lange achterlijf kan een ei door de voedselvoorraad heen achter tegen de celwand worden gelegd. Als het ei uitkomt, baant de larve zich een weg naar de voorkant en zuigt het ei of de larve van de behangersbij leeg. Daarna wordt de voedselvoorraad verorberd. Alleen al uit het feit dat de kegelbijen zoveel minder voorkomen dan de behangersbijen, blijkt dat er een mechanisme moet zijn dat de kans op succes behoorlijk in de weg staat.

Ondanks dat zo'n gemene levenswijze niet altijd onze sympathie zal hebben, is het wel een klein feestje waard als u eens een kegelbij in uw tuin aantreft. Maar dan moeten er eerst wel behangersbijen een kans gekregen hebben. Dat alleen al pleit voor het ophangen van nestblokken en het aanplanten van blazenstruiken.

Man grote bladsnijder op de uitkijk

Vrouw lathyrusbij bij dichtgemaakte nestgang

Vrouw lathyrusbij met de kaken vol leem

van imkertot imker

Ko Zoet

Door de bril van Vader Cats (1656)

Ik heb ook voordr gezien dat goede biënhouders de oude bien in den herfst, en de jonge in den vasten gesneden hebben. Als men in den herfst snyd, moet men wel op de jongen passen die nog geen jaer gestaen hebben; men moet zien of de zelve zoo veel hebben om daer mede te kunnen overwinteren, indien niet, zoo zal men hun helpen. Het beste helpen is, dat men de jonge bien, alzo zy veel werk hebben, en weynig bien, op S. Martensdag bye enen anderen korf instoot; want anderszins moeten zy doch vervriezen, en hoe meer er in eenen korf wezen, hoe warmder dat zy zyn.

C'est la vie

Een duidelijker bewijs van wat dat kleine zinnetje inhoudt konden we niet krijgen, toen mijn vrouw en ik onlangs terugkeerden van een uitgebreid kraambezoek aan onze dochter. Op de deurmat lag het overlijdensbericht van een bijenmakker uit mijn Waterlandperiode.

Jetse Oost overleden. Allerlei gedachten flitsen door mijn hoofd. Jetse was een man op wie we altijd een beroep konden doen. Als 'speurbij' had hij eens voorbij Durgerdam langs het IJsselmeer een opgespoten terrein met zeeaster ontdekt. We reisden dus naar de zeeaster. Een week later ging Jetse op een zaterdagochtend vroeg naar zijn bijen. Tijdens de inspectie waren ze lastig en hij kreeg meer steken dan hem lief was. Hij stopte met de inspectie en ging op zijn brommer richting huis. Tot zijn schrik merkte hij dat hij al slingerend door Durgerdam reed. Even voorbij het dorp ging de brommer op de standaard en Jetse ging even languit op de dijk in het gras liggen. Zijn rijgedrag was niet onopgemerkt gebleven en het duurde niet lang of gealarmeerde politie stopte bij zijn bromfiets. "Zo vroeg en dan al dronken, dat is niet best" opende de agent het gesprek. "Dronken? Ik? Man ik ben geheelonthouder". "Dat klinkt wel aardig, maar je reed wel slingerend over

de weg". "Klopt, maar dat kwam door de bijen". Toen Jetse vertelde dat hij hobby-imker was en door de bijen flink was gestoken tijdens het inspecteren antwoordde de agent "Geef mij zo'n hobby". Ze boden aan hem naar huis te brengen, maar hij wimpelde het af. Het ging al wat beter. Onder normale omstandigheden ligt zo'n verhaal sluimerend in je geheugen tot, ja tot een moment als dit.

Cees wordt Freek

Onze voorzitter en initiatiefnemer van het project op Terschelling gaat ons helaas verlaten. Freek Blom is zijn naam en hij is 'grootgegaan'. Samen met zijn vrouw hebben ze de stap gezet en het bedrijf van Cees van Holland overgenomen. Per 1 november heeft het zijn beslag gekregen. Freek is een imker en natuursmens in hart en nieren. Daarnaast beschikt hij over een grote dosis praktische intelligentie. Dat zal hem van pas komen om het bedrijf een goede doorstart te geven. Wij wensen beiden veel succes.

Uit het leven van een beroepsimker

Beroepsimker worden, wie heeft nooit met die romantische gedachte gespeeld vanuit een behaaglijk warm vertrek? De werkelijkheid is anders. Wil je als beroepsimker overleven dan zal je keihard moeten aanpakken, de kosten drukken en zo veel mogelijk alles zelf doen. Dat is de mening van Mel Taylor die in het zuidwesten van de staat Utah in de Verenigde Staten over 250 tot 400 volken beschikt. De volken overwinteren op twaalf verschillende plekken. Het zuidwesten van Utah is een woestijngebied zonder dracht. In de wintermaanden moet er geregeld worden gevoerd. Begin februari gaan de sterkste volken naar California voor bestuiving van de amandelbloesem. Mel beschikt over een truck met oplegger. Samen met zijn zoon brengt hij de volken zelf op de bestemde plek in de boomgaard, zonder tussenkomst van derden. Het opladen van

de volken vindt in de vroege avonduren plaats. Na een reis van ruim acht uur zijn ze op de locatie. Een medewerker van het bedrijf is bij aankomst aanwezig en hij heeft de standplaats voor de volken met vlaggen gemarkeerd. Op elke plek komen 16 tot 20 volken. Verloopt alles naar wens dan wordt bij zonsopkomst de terugreis aanvaard. Om de kosten te drukken worden vaak meloenen mee terug genomen die later worden afgeleverd. Dan wordt er een aantal uren geslapen en 's avonds gaat de volgende partij volken naar de amandelbloesem. Door gebrek aan bijenvolken zijn de pachtprizen gigantisch gestegen. Per geplaatst volk ontvangt Mel \$150. Einde maart worden de volken weer teruggehaald naar Utah. Een aantal worden voor bestuiving in een plaatselijke abrikozenboomgaard geplaatst. In april en mei worden van de sterkste volken afleggers gemaakt die voor \$40 tot \$50 worden verkocht. Hij streeft ernaar om elk volk jaarlijks een jonge koningin te geven. Volgende maand meer over de aanpak van beroepsimker Mel Taylor.

Het weer in november

Over de periode 1971-2000 waren de gemiddelde waarden voor het midden van het land: N=60 uren zonnenschijn, N=81 mm neerslag en een maximumtemperatuur van N=9,1°C.

Jaar	Zon (uren)	Neerslag (mm)	Max. temp °C
2002	N	N	+ (11,0)
2003	N	- 54)	+ (10,9)
2004	N	N	N
2005	+ (74)	N	+ (10,2)
2006	N	N	++ (12,2)

Geraadpleegd

Cats, J. Bie-boek: 14

Taylor, Mel, - UTAH Beekeeper, American Bee

Journal 147(8): 691 (2007)

Berthus Padberg vertelt (4)

Toen imkeren nog heel gewoon was

Uit de boeken van de secretaris

Hoogeveen is door de eeuwen heen een brandpunt van bijenteelt geweest. Jammer genoeg heeft de gemeentesecretaris pas vanaf 1851 aantekening gehouden van de honing- en wasopbrengst onder vermelding van de honingprijs per pond.

Over 1851 staat genoteerd: 14.670 pond honing en 950 pond was; de honingprijs is f 0,25 per pond.

Goede en slechte honingjaren wisselden in die dagen ten gevolge van te natte en te droge zomers elkaar voortdurend af: 1856 leverde slechts 8000 pond honing op, 1957 meer dan zeven maal zoveel: 52.400 pond. Er staan in een periode van ongeveer veertig jaar meer slechte dan goede jaren in de boeken van de gemeentesecretaris.

Meestal worden gebieden in Nederland met een hoge graad van bijenteelt gekenmerkt door de op grote schaal aanwezige koolzaad. De lof op het koolzaad is dan ook vele malen bezongen. Na verloop van tijd vermeldt de Hoogeveense secretaris echter ook het aantal hectaren boekweit dat binnen de gemeente wordt geteeld. Daarnaast ook het aantal schaapskudden ter instandhouding van de uitgestrekte heidevelden. De hectaren boekweit lopen ten gevolge van de vervening in die jaren uiteen van 175 tot 293 ha. Het aantal boekweighthectaren lijkt niet altijd te corresponderen met de honingopbrengst. Ondanks de 218 ha boekweit in b.v. 1862 was de honingopbrengst slechts 1500 pond. Dat neemt niet weg dat door de bank genomen de boekweit bij gunstige weersomstandigheden een belangrijke rol gespeeld heeft in de honingooft. Maar het gewas diende de veenarbeiders ook nog op een andere manier.

Het veen, de boekweit en de bijen

Het veen in Drenthe en met name in Hoogeveen werd al vanaf halverwege de 17e eeuw op twee manieren te gelde gemaakt. Die manieren hadden te maken met de bovenlaag en de onderlaag van het veen. De bovenlaag bestond uit heide die groeide op een voor turf voorlopig nog ongeschikte veenlaag. Daaronder bevond

zich tot op enkele meters diep de in kwaliteit toenemende onderlaag, die in de vorm van turf destijds de belangrijkste brandstof leverde voor de verwarming van het woonhuis. De bovenlaag moest dus voor het ontginnen van de turf eerst verwijderd worden. Dat mocht niet alleen niks kosten, het moest nog opleveren ook. Daartoe werden honderden hectaren verhuurd aan de boekweittelers. Die begonnen in het voorjaar de immense heidevelden in brand te steken, het zg. veenbranden. Een nauwkeurig werk. Het vuur mocht namelijk niet invreten in de diepere lagen van het veen en mocht zich nimmer ongecontroleerd uitbreiden. Dus nooit met de wind mee stoken. Een eenzaam werk ook: men stond er door horizon en zwerk omgeven, slechts gewapend met een schop meestal helemaal alleen voor. De irritant prikkelende rook deed er nog het minst toe.

Berthus Padberg vertelt over zijn ervaringen als imker gedurende 40 jaar in Hoogeveen en ommelanden. Zo nu en dan geeft hij aan ons door wat hem over nóg vroeger ter ore kwam.

eerste jaar vrijgesteld van huur in natura, maar moesten het tweede jaar een kwart van hun opbrengst en de volgende jaren een derde deel ervan als huur inbrengen. Na zes tot acht jaren was het veen 'uitgeboekweit' en kon het ontginnen van de turf beginnen.

De lepel in de brijpap

Het zal duidelijk zijn dat boekweit in die dagen tevens het hoofdvoedsel van de bevolking – meest veenarbeiders – was. De boekweit, die als vrucht een zaadje bevat dat veel lijkt op het beukenootje, werd in een molen gemalen, waarna men er pannenkoeken van bakte. De welge

Boekweithorrels. Boekweit (*Fagopyrum esculentum*) hoort bij de duizendknoopfamilie

In de aslaag werd de boekweit gezaaid. Boekweit is een kwetsbaar gewas. Eén late nachtvorst eind mei/begin juni kon de hele oogst vernietigen. Maar als dat niet gebeurde kwam het gewas tot bloei en verspreidde een aangenaam zoete geur. Daar kwamen dan op grote schaal de bijen op af. Niet voor niets staan in het wapen van Hoogeveen twee bijenkorven en een stapel turf afgebeeld.

De boekweitverbouwers waren het

stelden genoten de pannenkoekjes als ontbijt. Omdat lang niet iedereen zich de olie kon permitteren om daarin de koeken te bakken, moest men vaak genoegen nemen met gekookte bruine boekweithrijpap. "Maar zo lang de lepel in de brijpap staat" moest er niet getreurd worden. Zo moeten de veenarbeiders gedacht en misschien wel gezongen hebben. In ieder geval was er honing om de pap een beetje op smaak te brengen.

Eens imker, altijd imker

Op zekere dag vertelde de meester op school over een imker en zijn bijen. Als 10-jarige dacht ik, dat kan ik ook en tussen de middag pakte ik een oude aardappelkorf, zette die op de kop in de tuin en deed er een hommelt in. Die middag op school had ik geen rust en dacht steeds aan mijn 'bijenkorf'. "Zou hij er straks als de school uitging nog in zitten?" Maar de hommelt was gevlogen.

De bijen bleven echter mijn belangstelling houden en in het voortgezet onderwijs maakte ik er een werkstuk over. Later, tijdens een vakantie met mijn a.s. schoonouders bij een echte imker in Drenthe, kon ik mijn geluk niet op. De belangstelling voor de natuur heb ik altijd gehouden en vele jaren later zag ik plotseling op mijn volkstuin een bijenzwerm onder aan de heg hangen. Een paar huizen bij mij vandaan woonde de imker Wedekind, die er wel raad mee wist. Ik was niet bij hem weg te slaan en zijn enthousiasme kende geen grenzen. Ik was verkocht en ging elke dag naar hem toe om naar de bijen te kijken en vooral om te luisteren naar zijn mooie verhalen. Ik dronk zijn betoverende woorden in en was vastbesloten!

Nog diezelfde zomer in 1974 kreeg ik van de oude Gerrit van Essen van Terra Nova een bijenkast en een klein volkje! Ik was de koning te rijk en elke avond konden ze mij daar op de parkeerplaats in zijn bijenstal vinden. Gerrit was een wijs man en genoot zienderogen van mijn pril geluk. Dit was echter van korte duur, want van al mijn goede zorgen wilden ook zijn bijen profiteren en sloeg er roof op de kast. Mijn volkje was reddeloos verloren.

Maar zo gauw liet ik mij echter niet uit het veld slaan. De vonk was overgeslagen. Op de jaarlijkse bijenmarkt in Veenendaal zou ik een nieuw bijenvolk kopen. Maar dat viel als beginneling nog niet mee. Er stonden lange rijen bijenkorven opgesteld en daarachter zaten hier en daar op een hekwerk wat oude mannetjes in zwarte pak met pet, vredig hun pijpje te roken. Sommige aspirant-kopers keerden één voor één de korven om. Zij keken hoe de volken er uitzagen en schatten gelijk het gewicht aan honing en broed. Nou, dat kan ik ook, dacht ik toen. Ik pakte een korf met beide handen vast en keerde hem voorzichtig om. Eén hand begon aardig

warm te worden en hevig te steken. Snel zette ik de korf weer op zijn plaats en deed alsof er niets aan de hand was. Maar terwijl ik mijn hevig jeukende hand langs de zijkant van mijn broek wreef, zeiden die oude mannetjes op dat hekwerk heel laconiek: "Zat er een gat in die korf, meneer?" Ja, zij hadden al lang gezien, dat ik - als beginner - die korf verkeerd beetpakte door de hand voor het open vlieg-gat te houden. Toch ging er een goede korf vol bijen voor 50 gulden mee naar huis. Ik was gelukkig!

In augustus '74 naar de heide en in september zat de korf barstensvol heidehoning. Maar dan? Iedereen verklaarde mij voor gek, dat ik die kostbare heidehoning in de korf wilde laten zitten.

Maar dat moeten de bijen toch houden? Jawel, maar op heidehoning overwinteren ze slecht, zeiden de oude ervaren imkers. Ja, zal wel zo zijn, maar ik laat ze het toch mooi houden, niet wetende hoe ik de honing eruit zou moeten krijgen. Het volgend voorjaar stond mijn bijenvolk op het fruit in de polder bij Dronten. Op 17 mei ging de telefoon: "Meneer Jager, u hebt een *zwerm!*" Het was net of hij zei: "Meneer Jager, u hebt een *zoon!*" Nou, dan gaat er iets door je heen.

Langzamerhand krijg je er meer grip op en ook meer volken. Ja, en dan zegt een oude imker tegen je: "Het is geen kunst om groot-imker te worden, maar om klein-imker te blijven". Nou, daar kom je pas met de jaren achter! Eén keer heb ik zelfs stiekem mijn klas verlaten om thuis gauw een zwerm te scheppen. Mijn stagiaire moest zich maar zolang over de kinderen ontfermen. Maar lang blijft zo iets niet geheim en dat werd me later nogal eens nagedragen! Maar ja, het bloed kruipt soms waar het niet gaan kan. De zwermtijd valt in mei en dat zijn de hoogtijdagen van de imker. In het dorp vallen dan hier en daar wat zwermen en jij bent dan echt een 'vliegende kieps'.

"Van de bijen kan je nog een hoop leren, al was het alleen maar, dat je voor het donker thuis moet zijn", zei Cor van Bor eens, stiekem kijkend naar zijn opgroeiende jongens, die 's avonds laat nog een bijenvolk kwamen ophalen en nogal lang moesten wachten voordat de laatste bijen binnen waren. "Bij een bij

moet bij, maar zuinigheid mag de wijsheid niet bedriegen", zei eens een oude wijze Puttense imker. En ..."wie met imkeren een aanvang maakt, begint nooit te vroeg, doch steeds te laat", want "bijen houden is een feest, zowel voor beurs, als maag en geest". Als imker leef je dicht bij de natuur en heb je vele raakvlakken met die natuur, waar je eerder nooit bij stil stond. Het blijft elk jaar weer een boeiend geheel en ondanks dat het genoom van de honingbij onlangs volledig bekend is geworden en in kaart gebracht, blijven er nog vele geheimen over.

P. Jager, Putten

Varroa nu ook op het Zuidereiland van Nieuw-Zeeland

Na de eerste melding van besmetting op het Noordereiland in Nieuw-Zeeland rond 2000, is varroa nu ook geconstateerd op het Zuidereiland rond de stad Nelson. Hoe heeft de mijt Nieuw-Zeeland weten te koloniseren? Sommige imkers vermoeden dat een zwerm op een containerschip de oversteek heeft gemaakt. Maar er zijn andere imkers die denken dat iemand een koningin met begeleidende bijen met varraomijten heeft ingevoerd. Nu probeert men met alle middelen de besmetting te beperken tot het gebied rond Nelson. Hoe krijg je alle in het wild levende kolonies bijen vernietigd? Een miljoenenkostend project dat slechts gedeeltelijk is uitgevoerd moest de verspreiding tegengaan. Een project waarbij je je afvraagt of de schade niet groter is dan de opbrengst. Het gebied rond Nelson werd verdeeld in km²-vakken. In ieder vak werd een bak suikerwater met vergif neergezet. Alle nectarzuigende insecten, maar ook allerlei andere insecten die suikerwater drinken, worden hierdoor vergiftigd. Tijdens een wandeling door dit gebied kun je de bakjes met vergif nog zien (zie foto).

Wat de invloed van dit vergif is op andere dieren weet ik niet. Hopelijk werkt het alleen bij insecten. Daarnaast is er een vervoersverbod ingesteld voor bijenvolken rond Nelson. Het vreemde aan deze maatregel is dat dit slechts geldt voor de bijenvolken en niet voor de honingkamers. Er zijn namelijk imkers die

zowel in Nelson als buiten het besmette gebied volken hebben staan. In tegenstelling tot de bijenvolken mogen de bakken met honing wel vervoerd worden. Dus zien we dat de raten uit het besmette gebied vervoerd worden naar het niet-besmette gebied om geslingerd te worden. Het is m.i. onmogelijk om de bakken met raten voor 100% bijenvrij te maken.

Natuurlijk, zult u zeggen, dat red ik wel, maar spreken wij dan ook over het afhalen van de honing van honderden of duizenden volken? De Nieuw-Zeelandse imkers zien de onmogelijkheid hiervan zelf ook wel in. Om er nu voor te zorgen dat er geen meegesmokkelde bijen vanuit het besmette gebied ontsnappen, worden de slinger-ruimten volkomen bijendicht gemaakt. Dus alle bijen die nog op de raten zitten moeten vernietigd worden. Eerder had men op sommige bedrijven ingenieuze installaties gemaakt die ervoor zorgden dat meegereisde bijen vanuit de honingslingerruimte via een buis bij een eigen volk werden ingevoerd. Maar vanaf nu moeten alle bijen die illegaal meereizen worden gedood. De imkers die ik gesproken heb zijn er zelf ook van overtuigd dat, ondanks de drie bergruggen die Nelson scheidt van de rest van het Zuidereiland, de mijt zich over enkele jaren over heel Nieuw-Zeeland verspreid zal hebben.

Nieuw-Zeeland levert ieder jaar duizenden kernvolkjes die voornamelijk naar Groot-Brittannië en de USA gaan. Op mijn vraag aan een imker die ook ieder jaar kernvolkjes exporteert, of deze volkjes wel varroavrij zijn, kreeg ik als antwoord: zoveel mogelijk.

Naast dit nieuwe probleem komt Amerikaans vuilbroed (AVB) regelmatig voor. De vier min of meer willekeurige imkers die ik gesproken heb, gaven aan dat zij de laatste jaren respectievelijk 3%, 1%, 0,5% en 0% van hun volken hebben moeten verbranden. Bij een besmetting met AVB wordt er benzine over het volk gegoten. Als door de damp de bijen

gedood zijn, worden de raten met de bijen verbrand. De kast wordt in een paraffinebad van 1400 °C gedompeld gedurende 10 minuten.

De andere volken die ernaast staan worden dus niet vernietigd. Volgens Job van Praagh is dit heel gewoon omdat je dan ook de bijenvolken behoudt die van zichzelf een natuurlijke manier hebben gevonden om de besmetting minimaal te houden. Volken met AVB-sporen zijn niet ziek en dus OK. Als men alle volken met AVB-sporen zou moeten vernietigen, blijft er vrijwel geen bijenvolk meer over.

Theo Koelman, Spanbroek

Verboden te (be)roken

De bekende sticker, die aangeeft dat er niet gerookt mag worden, staat binnenkort ook op de deuren van cafés en restaurants. Mensen die niet roken hebben allang de meerderheid en rokers hebben zich maar aan te passen. Voor de volksgezondheid is dit een goede zaak.

Als bijenvolken het voor het zeggen zouden hebben dan werden zij ook niet meer geconfronteerd met tabaksrook. Zij zouden dan van de imker eisen dat de speciale sticker, zoals hierbij afgebeeld, op de bijenkast wordt geplakt. Volgens mij terecht want bijen kunnen niet hoesten en dan moet je ze ook niet met rook bedwelmen.

Honingkeurmeesters zouden honing af moeten keuren als er rook bij het oogsten van de honing is gebruikt. Honing is, zoals dat heet, geurige. Als de imker met rookgeweld zijn bijen van de honingramen heeft verdreven dan proef je dat aan de honing. Vies!

Zelf rook ik pijp, en af en toe een goede sigaar, maar mijn bijen val ik niet lastig met rook. De sticker die Ruud Termeulen,

penningmeester van de Vereniging van Carnica Imkers (VCI) ontworpen heeft, hoeft dan ook niet op mijn kasten te worden geplakt. Als ik in mijn volken moet werken dan doe ik de kast open en laat de bijen even aan het licht wennen. Na tien tellen gaat de plastic binnendecksel eraf. Daarna leg ik over de ramen een doek waarop ik een paar druppels kruidnagelolie heb gesprend. Mijn Carnica's hebben een hekel aan de geur van kruidnagelolie en gaan rustig op de ramen zitten waarbij ze de oren van de ramen vrijlaten.

Ik word zelden door mijn raszuivere Carnica's gestoken. Het is natuurlijk de aard van het ras maar soms denk ik ook wel eens dat ze vriendelijk voor mij zijn omdat ik ze niet plaag met tabaksrook.

Harry Töben, voorzitter VCI

Korte berichten

Bijenteeltonderwijs

De Commissie Bijenteeltonderwijs wil graag in contact komen met imkers die in groep 7 of 8 van de basisschool voorlichting geven over het houden van bijen. Van de ervaring die is opgedaan met deze leeftijdsgroep willen we graag leren. Tegelijkertijd bieden we de mogelijkheid om met elkaar programma's uit te wisselen en te spreken over de materialen die gebruikt worden. Bent u bereid hieraan een avond of zaterdagochtend te besteden, dan verzoeken wij u dit voor 1 december a.s. kenbaar te maken aan Marga Canters, t 0317-422 422, e onderwijs@bijenhouders.nl.

KI-apparaat gevraagd

Het bestuur van de Vereniging van Carnica Imkers (VCI) is op zoek naar imkers die in het bezit zijn van een KI-apparaat en deze niet meer gebruiken. Als u het apparaat wilt verkopen of in bruikleen afstaan kunt u contact opnemen met de secretaris van de VCI, de heer Rob Nijman, t 0341-55 49 57, e rob@nijman.nu

Maap Groenendijk, specialist in snijheesters

Bomen over bijen in Boskoop

Ton Thissen

Wie als beginnend imker is grootgebracht met 'Speelziek' kreeg meteen al in hoofdstuk 2 van zijn Werkboek Bijenhouden te maken met bestuiving, bevruchting, bestuivers en fruitteelt. Daarin vielen termen als eenslachtig, tweeslachtig, eenhuizig en tweehuizig. Ook leerde je het onderscheid kennen tussen windbloeiërs en insectenbloeiërs, zelfbestuiving en kruisbestuiving en de rol daarvan van o.a. de honingbij. Wie daar meer over wilde weten kwam ongetwijfeld terecht bij Lei Hensels. In zijn ontelbare voordrachten wees hij de imker op de noodzaak ook eens 'over de heg te kijken'. Hij doelde daarbij op de onlosmakelijke relatie tussen bij en plant. In zijn boek 'Bestuiving Land- en Tuinbouwgewassen door Honingbijen' (Doetinchem 2000, ISBN 90 5439 108 1) kun je daarover een heleboel lezen. In Boskoop en met name op het bedrijf van Maap Groenendijk, specialist in snijheesters, kun je het ook met eigen ogen zien.

De heerlijkheid Buckscope was in de 13e eeuw in handen van de abdij van Rijnsburg, een nonnenklooster. Vanwege zijn afgelegen positie ten opzichte van steden als Gouda en Leiden ontkwam het grondgebied aan de zogenaamde verveening, het winnen van turf. En dat tot groot genoegen van de boeren ter plekke: de veengrond bleek uitstekend geschikt voor het kweken van laan- en vruchtbomen. De abdij was aanvankelijk de voornaamste afnemer. Rond 1900 ging men in Boskoop over op het kweken van sierteeltgewassen. Die werden geteeld op zo'n 750 bedrijven, gevestigd op door sloten omgeven smalle en diep in het land stekende stroken grond, een soort van lappendeken, aan de kop waarvan de kwekersherenhuisen verzezen.

Kweker en imker

Op een van deze kwekerijen komt onze auto tot stilstand op 19 juni jl. om 12.30 uur.

Maap Groenendijk (67) komt ons al tegemoet. Behalve kweker van sierheesters in ruste is hij ook imker op tamelijk grote schaal: 60 Buckfastvolken en een 50-tal opkweekkastjes met jonge moeren waarvan een aantal raszuivere 'P' (Ameland). De rest zijn F1-koninginnen in de maak. Hoe hij aan bijen kwam? "Nogal wat sierheesters die ik kweekte zijn tweehuizig. Dan heb je mannetjes en vrouwtjes nodig. De bijen maken daarbij de bestuiving compleet. Aanvankelijk huurde ik die. Na verloop van tijd schafte ik ze zelf aan. Ja, dan ben je ook imker. En dat ben ik al heel lang. Omdat ik graag over vriendelijke bijen wou beschikken, koos ik voor de Buckfastbij. Ik heb daar nooit spijt van gehad. Daar staat tegenover dat ik aan koninginnenteelt moet doen. Maar dat maakt het bijenhouden juist wel interessant".

De F1-koninginnen teelt hij ook voor diverse leden van de imkervereniging Hollands Midden, waarvan hij een jaar of zes voorzitter is. De afdeling telt zo'n 70 leden. Gek genoeg niet zoveel uit Boskoop, wat je vanuit het oogpunt van bestuiving verwachten zou, maar met name uit de omliggende plaatsen als Waddinxveen, Alphen aan de Rijn, Gouda, Woerden, Oudewater, Haastrecht, Polsbroek, Reeuwijk e.a.

Gezellige verenigingsactiviteiten

Wat zijn zijn ervaringen als voorzitter? "We organiseren zo'n zes verenigingsbij-

eenkomsten per jaar. Als het sprekers betreft is het publiek over het algemeen dun gezaaid. Er wordt ook zelden echt iets nieuws verteld. Maar een uitje naar b.v. Het Ielgat of een barbecue wordt wel gewaardeerd. Kennelijk wordt gezelligheid meer op prijs gesteld dan deskundigheid. Die haalt men wel van het internet of anderszins. Gezelligheid kun je nu eenmaal niet downloaden. Onze jaarlijkse honingkeuring doen we daarom zelf. Zonder deskundigen. Wel met de nodige refractometers. Die hanteren we zelf. Altijd prijs, altijd pret".

In de namiddag bezoeken we dáárom het sinds begin jaren '80 in Boskoop gevestigde boomkwekerijmuseum, omdat daarin de tentoonstelling 'Bomen over bijen' is ondergebracht tot eind 2007. Die is door Hollands Midden vooral met het oog op de jeugd opgezet. Als zich b.v. klassen basisschoolleerlingen zouden melden, doet Maap Groenendijk daar tekst en uitleg bij. Zo'n prater is hij wel. Onderwijl had de enthousiaste directeur van het museum alle basisscholen in de directe omgeving aangeschreven. En met succes. "Ik heb wel zo'n duizend kinderen voorbij zien komen. Wel veel, maar ook heel mooi", zegt Maap tevreden.

Bedrijf in ruste; imkerij op sterkte

We lopen zijn bedrijf af. Van voor – huis, schuur, kas – naar heel ver naar achteren. Het bedrijf is evenals zijn baas in ruste.

foto Ton Thissen

Het zal niet worden voortgezet. Het leent zich niet meer voor de technieken die in de moderne kwekerij worden toegepast. Aan de zich aan elkaar schakelende kavels kun je nog goed zien wat zich hier op snijheestergebied heeft afgespeeld: restanten van hulst, sneeuwbes, hortensia, naakte hulst, liguster e.d. Maar het grootste gedeelte is nu verkocht. Tot er woningbouw zal plaatsvinden heeft Maap het gebruik ervan om niet, zoals dat heet, en dat kun je bv. goed zien aan de vlekken phacelia die hij ten behoeve van zijn bijen heeft ingezaaid. Achter elk zo'n veldje staan apidea's en drieramers met F1-koninginnen. Voeren hoeft hij nauwelijks. De paarse

phacelia ziet zwart –of liever Buckfast-ledergeel– van de bijen. Hij doet natuurlijk ook aan varroabestrijding, maar eerder meer letterlijk natuurlijk: overvloedig aanwezig heermoes of paardenstaart bevat oxaalzuur en de vlekken tijmplanten kunnen het opnemen tegen de thymolplaatjes die in het Bijenhuis in Wageningen te koop zijn. Tenslotte is daar de ruime bijenstal. Mij valt op dat zijn kasten niet zo ongemakkelijk torenhoog zijn als de tien van mij. Maap: "Buckfastvolken zijn aan de vruchtbare kant. Men spreekt in dit verband wel van spekvolken. Je moet de koningin daarom niet meer dan een broedkamer gunnen. Natuurlijk moet zo'n volk

wel ruimte hebben. Dat doe je met je honingkamers. Als de eerste begint vol te raken zet je er een lege onder. Als de bovenste vol is en de onderste begint vol te raken zet je er weer een lege onder. Enzovoort. Handigheid zit vooral in je hoofd. Logisch te werk gaan is meestal het halve werk. Dat geldt voor de kwekerij; dat geldt ook voor de werkzaamheden in de bijen".

Ik ga naar huis met de conclusie dat bijenhouden op een kwekerij zoiets is als de kat op het spek binden, maar dan in positieve zin. Lei Hensels zou deze combinatie ongetwijfeld paradijselijk noemen.

Internationaal

NECTAR beantwoordt vragen uit ontwikkelingslanden

Rinus Sommeijer

Op 20 april jl. is in het Bijenhuis te Wageningen de Algemene ledenvergadering van NECTAR (Netherlands Expertise Centre of Tropical Apicultural Resources) gehouden. In het kort de punten die besproken zijn:

Samenwerking NECTAR-Agromisa

Er zijn diverse voorlichtingsboekjes uitgebracht met titels als: 'Bee products', 'Produits de l'apiculture', 'Beekeeping in the tropics' en 'L'apiculture dans les zones tropicales'.

De aanwezigen zijn tevreden over de kwaliteit. De meest recente regeling met Agromisa houdt in dat Agromisa ook het Nectar-quotum grotendeels zal mogen verspreiden. De andere boekjes, o.a. 'Perspectives' zijn nu ook gedeponeerd bij Agromisa. De vergadering besluit om alle boekjes bij Agromisa te deponeren voor verspreiding door deze instelling. Dit verloopt via een UK 'ngo', die technische literatuur levert aan bibliotheken in OS (ontwikkelingssamenwerking)-landen.

Samenwerking met CTA

CTA (Centre Technique de Coopération Agricole et Rurale, een hulporganisatie van de EU voor de vroegere koloniën) is enthousiast over de boekjes en wil graag een multimedia-benadering realiseren met medewerking van Nectar.

Medewerking van de IBRA (International Bee Research Association) is reeds toegezegd aan CTA. Er is nog niet besloten of NECTAR gaat meewerken, dan echter zonder het verlenen van copyright.

Bibliotheek

Er zijn reorganisaties bij de Wageningen Universiteit Research (WUR) bibliotheek. De boeken van NECTAR liggen op het secretariaat van de NBV.

De vergadering besluit dat ook de Franse exemplaren van de recente boekjes aan geïnteresseerde aanwezige leden verstrekt kunnen worden. Onderzocht zal worden of er instituten en instellingen zijn in Spaanssprekende landen die geïnteresseerd zijn in een vertaling.

Status NECTAR en de toekomst

De belangrijkste functie van NECTAR is het geven van technische antwoorden op vragen uit OS-landen. De vergadering besluit dat NECTAR doorgaat.

Jan Tempelman blijft beschikbaar als penningmeester. Anneke van Heest, secretaris, zal in het vervolg medewerking krijgen van Marga Canters, die het NECTAR-bestuur secretariael gaat ondersteunen. De vergadering is hier enthousiast over.

Vincent Mulder is niet meer beschikbaar als coördinator Azië. Wij zijn daarom op zoek naar mensen die zich willen en kunnen inzetten voor NECTAR.

De pollenanalysedag zoals gehouden in januari 2006 kan worden herhaald in 2008.

Er is behoefte aan een video of boek over de betekenis van bijenteelt als instrument voor rurale ontwikkeling. De vergadering vraagt alle leden die niet aanwezig zijn hiervoor suggesties te leveren.

Rondvraag

- Geattendeerd wordt op het artikel 'Bijenhouden met steun van BeeSupport als bron van inkomsten in Zimbabwe' in Bijenhouden juni 2007.
- Volgende ALV van NECTAR: 6 juni 2008 in het Bijenhuis te Wageningen.
- Tijdens de middagvergadering presenteert Leen van het Leven een diavoorstelling over bijenteelt in Tanzania met *Apis mellifera scutellata* en over Paraguay waar ervaring is met de plaag *Varroa destructor*.
- Rinus Sommeijer geeft een korte powerpoint presentatie over APIMONDIA. In 2009 wordt een congres gehouden in Montpellier, maar hierover is nog weinig bekend.

Heeft u interesse in NECTAR, wilt u lid worden of eens een vergadering bijwonen? Neemt u dan contact op met Anneke van Heest, t 0318-61 78 65, e Avheest@hetnet.nl.

Huisvesten van de zwerm

Mari van Iersel

Als de zwerm geschept is, moet hij nog gehuisvest worden. Dat doen we gewoonlijk 's avonds als de bijenvlucht beëindigd is. In de vrije natuur trekt een zwerm een holte binnen en begint onmiddellijk te bouwen. Aansluitend op deze eigenschap kunnen we een zwerm huisvesten op uitsluitend kunststraat. Een prima manier om schone jonge raat te krijgen, vrij van ziektekiemen.

Huisvesten

Er zijn twee manieren om de zwerm in de kast te krijgen: van bovenaf erin óf via het vlieggat.

Van boven af erin schudden: Zet een kastbodem klaar, plaats een lege broedkamer op de bodem. Zet daarnaast een broedkamer klaar, gemeubileerd met kunststraat. Giet en klop de geschepte zwerm in de lege bak. Plaats er nu de bak met kunststraat op. Sluit

de kast met dekplank en dak. De bijen lopen vrij snel naar boven, gaan onder aan de ramen hangen, kruipen verder naar boven en vormen clusters bouwende bijen. De volgende morgen kan de onderbak betrekkelijk gemakkelijk worden weggenomen. Een korte blik onder de dekplank toont een bijenvolk dat in alle rust bezig is raten te bouwen.

Er zijn imkers die voor het huisvesten van de zwerm één bak gebruiken. Ze meubileren de bak voor of na het erin schudden van de zwerm.

Van tevoren gemeubileerd betekent dat de bijen dan boven op de ramen geschud worden, waarbij er veel bijen naast de kast kunnen komen omdat de bijen niet snel genoeg tussen de raten verdwijnen en de kast als het ware overstroomt. Dit kan voorkomen worden door de bijen bovenop de ramen te schudden en onmiddellijk met een doek af te dekken. Ze lopen dan naar beneden en stromen niet opzij uit. Niet van tevoren gemeubileerd betekent dat de imker de ramen met kunststraat in de zwerm moet laten zakken. Beide werkwijzen kunnen uiteindelijk veel gekwetste bijen opleveren.

Naar binnen laten lopen: Het is ook mogelijk de zwerm voor een kast die al voorzien is van ramen met kunststraat, af te slaan. De bijen lopen dan rustig de kast binnen. We moeten er dan wel op letten dat de zwerm niet onder de kast loopt door ervoor te zorgen dat er geen andere open ruimte is tussen kast en zwerm dan het vlieggat.

Verdere verzorging van de zwerm

Of we na enkele dagen moeten gaan voeren is afhankelijk van het soort zwerm (voor- of nazwerm) en de dracht. De zwerm-tijd valt in de periode van de zomerdracht zodat zwermen zichzelf meestal goed kunnen redden, maar natuurlijk houdt de imker de voedselsituatie van de gehuisveste zwerm in het oog.

Een zwerm heeft voor drie dagen voer bij zich, zodat we de zwerm niet onmiddellijk hoeven te voeren. Bij een voorzwerm is er na enkele dagen alweer een broednest en daarmee stijgt de behoefte aan voedsel. Bij een nazwerm duurt dat wat langer, de koningin moet immers eerst op bruidsvlucht.

Als de zwerm wordt gehuisvest in een drachtarme periode, kunnen we na drie dagen gaan voeren. Als we dan voeren met een suikeroplossing van één deel suiker op één deel water, stimuleren we het bouwen. Hoeveel voeren? Dat is afhankelijk van weer en dracht maar 3 à 4 kg suiker mag er al gauw in. Een kleine zwerm niet teveel ineens voeren, want als de zwerm deze dunne suikeroplossing langzaam opneemt kan de oplossing gaan verzuren.

Controle

Bij een voorzwerm controleren we na 14 dagen of er gesloten werksterbroed is. Bij een nazwerm wachten we ten minste een week langer met de controle, want de koningin moet eerst op bruidsvlucht voor ze met een broednest kan beginnen. Zien we gesloten werksterbroed, dan weten we dat de koningin goed functioneert.

foto P. Elshout

Zwerm loopt binnen door kooi met moerrooster, moer kan zo onderschept worden

Darrenkometen als noorderlicht

In het septembernummer '07 beschreef ik de darrenkogel die zomaar boven mijn tuin vloog. Helaas lukte het me niet meer om er een foto van te maken. Maar in het augustusnummer van *American Bee Journal* vond ik alsnog een artikeltje met foto's van dit weinig geziene schouwspel. De brommende en zinderende geluidsflarden moet u er wel bij denken! Hier volgt een samenvatting.

Bruidsvluchten vinden in het ideale geval plaats op zonnige dagen met temperaturen boven 18°C en windsnelheden beneden 18 km/u, bij 5 à 6 dagen oude koninginnen met darren vanaf twaalf dagen oud. De darrenclusters, die als een komeet de jonge moer achternagaan, zijn tot wel 60 meter hoog in de lucht te vinden bij darrenverzamelplaatsen, vaak 2-5 km van de bijenstand af.

Deze darrenkometen zijn zelden in de natuur waargenomen. Behalve kunstmatige bruidsvluchten met o.a. ingeklemde moertjes die gefilmd werden, zijn er ook natuurlijke bruidsvluchten beschreven (G. Koeniger/1986, N. Gary/1992, S. Cobey/2003 en anderen). En nu dan ook een verslag van T. en D. Szabo:

Op één dag honderd kometen, dan zes jaar niets...

De beschreven bijenstand, toen met 40 darrenvolken en 300 kernvolkjes, is 10.000 m² groot, spaarzaam beplant en omgeven door hoge esdoorns. Op 1 juni 1998 waren 100 rijpe koninginnencellen geïntroduceerd; daarna was het 7 dagen koel en bewolkt weer. Op de 8e dag was het zonnig en rond 20°C.

In het gebied rondwandelen zagen de beide imkers een aantal darrenkometen op een hoogte van 1 tot 4 meter. Verder kijkend zagen zij overal in de omtrek kometen tevoorschijn komen. Ook landde vlak voor hun neus een koningin op een laag struikje, gevolgd door darren, en bleef daar een paar minuten zitten. Na haar vertrek bleven nog vele darren rond het struikje vliegen. Op die middag hebben zij zo'n honderd darrenkometen waargenomen.

Hoewel deze imkers op dit stuk grond jaarlijks zo'n 3000 koninginnen opkweken, hebben zij in de zes erop volgende jaren geen bruidsvlucht meer gezien. Pas op 8 juni 2004 was het weer zover: knalblauwe lucht met witte wolken en 29°C, volop brommende darren. Op ruim 10 meter hoogte vlogen kometen, snel vliegend en moeilijk te volgen: binnen enkele seconden vormde zich een darrencluster om direct weer uit het zicht te verdwijnen. Het deed de schrijvers denken aan bliksem of noorderlicht.

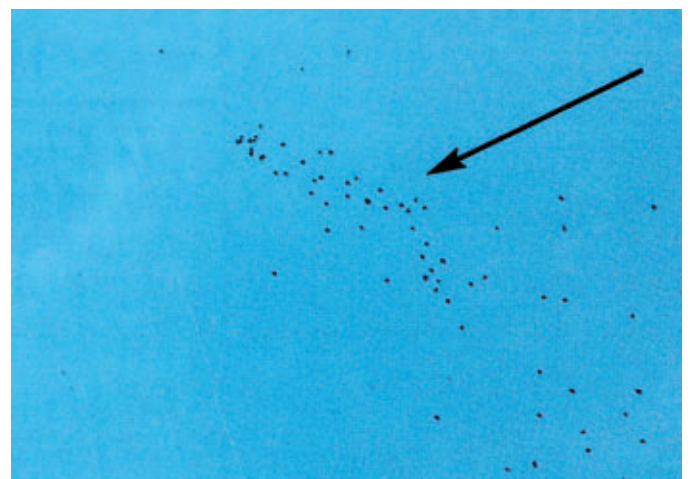
Groter paringssucces bij veel darren op kleinere afstand

De aantrekkingskracht van deze plek zou volgens de schrijvers kunnen liggen aan de hoge darrendichtheid afkomstig uit minstens 40 darrenvolken, die bovendien uit zes verschillende lijnen afstammen. Bovendien bevinden zich nog enkele bijenstanden in de directe omgeving.

Onderzoek van T. Szabo (1986) suggereert dat rijpe koninginnen zo snel mogelijk willen paren in een geschikte omgeving dichtbij darrenkolonies. Uit experimenten in Canada (1984, 1985)

foto T. en D. Szabo

bleek het belang van een grote hoeveelheid darren dichtbij de jonge volkjes: hoe dichterbij de paringen plaatsvonden, hoe eerder met eileggen werd begonnen. Ook bleek dat, naarmate de paringsafstand toenam, de koninginnen minder sperma hadden opgenomen en er ook meer koninginnen verloren gingen. Bij een proef met 45 koninginnen op een paringsafstand van 14 tot 30 km was er zelfs geen enkele succesvolle paring: 32 waren er verdwenen, 7 darrenbroedig en na 48 dagen waren er nog 6 koninginnen onbevruucht.

T. en D. Szabo, *American Bee Journal*, augustus 2007.

Wildbouw onder het lattenrooster in de hoge bodem van een zwaar bezette Segeberger kast

Raatafstand... liefst 35 mm, maar

Astrid Schoots

In Bijenhouden van juni '07 schreef ik in de rubriek 'Praktijk-dilemma's' over verschillende raatafstanden. De teneur van het artikel was, dat we in Nederland vaak afstandsstrips gebruiken met een grotere raatafstand (38,5 mm) dan bijen in vrije natuurbouw doorgaans kiezen (35 mm).

Naar aanleiding daarvan deed Hayo Velthuis een aantal metingen bij een stuk natuurbouw, en kwam hij daarbij tot interessante ontdekkingen. Wellicht is 35 mm niet altijd de voorkeursafstand voor de bijen, maar zijn er voor de bijen twee optima, samenhangend met celhoogte en straatbreedte. Een gesprekje met Hayo Velthuis.

“In één van mijn volken in een Segeberger kast, met hoge bodem en een lattenrooster, hadden de bijen flink veel warbouw onder dat rooster gebouwd. Ik heb het, aan het rooster hangend, meegenomen (zie foto boven). Je kunt aan die natuurlijke bouw zo goed meten wat de bijen zelf vinden van de juiste afstand. Het geheel bestaat uit een aantal parallel gebouwde raten, maar zoals je zelf ook al eerder schreef, waaiert het hier en daar wat uit en is er gebruik gemaakt van de mogelijkheid er een wigvormig stukje raat tussen te frutselen.”

Het uitwaaieren wat ik in het juninummer beschreef, bij een vrij bouwend volk in bijvoorbeeld een observatiekast, gebeurt in eerste instantie bij een gelijkblijvende afstand hart op hart: er ontstaat dan aan de boven- en achterkant van de raten plaatselijk spekraat en dus smallere straten. De celdoorsnede blijft hetzelfde, de cellen worden alleen hoger. Bij latere uitbreiding van het broednest worden ze weer afgeknaagd tot de juiste broedcelhoogte.

Maar in het tweede jaar zie je bij zo'n volk vaak dat de raten weer verder uitgebouwd worden, nu wel met bredere straten en uit elkaar wijkende raten. Dan krijg je een situatie die je enigszins zou kunnen vergelijken met die onder het lattenrooster.

“Natuurlijk varieert de hoogte van de cellen bij deze raatjes onder het rooster, want darrencellen zijn immers hoger dan werkstercellen. Daarom willen de bijen misschien wel wat variatie in raatafstand (hart op hart). Aan de hand van de latten had ik mooi houvast bij de keuze waar ik een dwarsdoorsnede zou maken. Ik heb in totaal op 26 plaatsen gemeten, van hart op hart, en kom op een gemiddelde afstand van 38 mm; de kleinste waarde is 33 mm, de grootste 47 mm.

Interessant vond ik dat er twee pieken zijn, namelijk 35/36 mm en ± 40 mm: 35 mm komt 5x voor, 36 mm 7x, 37 mm 2x en 38 maar 1x, waarna het weer oploopt: 39 mm 1x, 40 mm 5x en vervolgens telkens 1 of 0x. Het gemiddelde van 38 mm is dus geenszins een 'ideale' waarde.

Je ziet aan de bovenkant van de foto (dit is de achterkant van de kast), waar de raatbouw vermoedelijk is gestart, darrenraat. Bij de overgang naar werkstermaat neigen de raten dan naar elkaar toe, waarbij het middelste raatje maar kort is, als het ware weggedrukt door de anderen. Het lijkt alsof dat naar elkaar toe neigen van de raten samenhangt met het minder dik worden van de raat, dat wil zeggen met de overgang van hoge darrencellen naar lage werkstercellen. In een volledig natuurlijke bouw, zoals je bij omgekeerde korven kan zien, zijn de raten altijd wat gekromd en zie je soms die wigvormige invoegingen. Ik denk dat die kronkels en die ingevoegde stukken raat deels door toeval ontstaan, omdat er vaak aan verschillende raten

foto Astrid Schoots

Ruimtecompensatie op het naastliggende raam bij darrenbroed?

foto Jeroen van Ipenburg

Regelmatige natuurbouw bij zwerm, nog zonder uitwaaierende raat

soms iets meer

tegelijkertijd wordt begonnen. Maar nu ben ik aan het speculeren!“

Dat lijkt me ook logisch. Maar is dat speculeren? Een groot volk blijft niet in zijn geheel aan de eerste en zelfde raat bouwen, maar begint snel aan weerszijden met nieuwe raten, en bouwt zo op meer plaatsen tegelijk. En zoals ook de bouw van spekraat vanzelf ophoudt als ze bij de volgende raat zijn aangekomen, zo zullen bijen ook ophouden bij het naderen van elkaars bouwwerk en het bereiken van de goede afstand.

“Op de foto zien we dat naast de centrale raten met darrenraat smallere raten werkterraat zijn gebouwd. Die darrenraat is ouder, zoals we aan de verkleuring kunnen zien.”

Daaraan kan je zien dat er, in de aanloop naar het zwermen, eerst behoefte was aan extra darrencellen; die werden gebouwd midden-onder het broednest boven het rooster.

“In ieder geval leek het me relevant je te melden dat er mogelijk sprake is van twee optimale afstanden, 35/36 en 40 mm zo ongeveer. Wanneer de bijenruimte in de straat dan gelijk zou blijven, kunnen de cellen bij de grote raatafstand 2 tot 2,5 mm dieper zijn dan bij de kleine. Darrenraat versus werkterraat? Op de foto zie je de dwarslatten waaraan werd gebouwd, zeven stuks. Ter hoogte van elke lat heb ik de raatafstand gemeten en die genoteerd als D-D, D-W of W-W, al naar de cellen op de raten Darren of Werksters opleverden. Zo kwam ik op 12 getalletjes D-D, met als gemiddelde afstand 38,4 mm; 8 getalletjes D-W, met als gemiddelde 38,5 mm en dan 9 keer W-W, gemiddeld 35,0 mm.”

Maar darrenraat past ook prima binnen de 35 mm afstand, ook al zijn darrencellen hoger (foto 2). De ruimte naar het naastliggende raam lijkt dan wel smaller te worden, omdat ramen met

stukken darrenbroed meer behendigheid vragen om ze zonder rollende bijen eruit te krijgen. Aan de andere kant zegt dat niets over de afstand ter plekke: je kan alleen op de plaats van het darrenbroed zelf meten, of er op de naastliggende raat ruimte gecompenseerd wordt.

“Deze stukken raat werden natuurlijk gebouwd door een volk dat krap op de raten zat; de hoge bodem gaf uitkomst en ze wilden natuurlijk darrenraat bouwen. Een zwerm daarentegen bouwt in de eerste plaats werkterraat. Je zou verwachten, dat dan via een of ander mij onbekend mechanisme de trosjes bijen, naast de raatrichting, ook al de onderlinge afstand van de raten vastleggen. Dan volgt het bouwen van cellen en daarna het gebruik. De breedte van de straten tussen de raten lijkt dan een gevolg te zijn van het soort cellen dat wordt gebouwd. In de natuur, en ook in mijn raatstukjes, zijn er raten of delen daarvan die aan de latten werkterraat zijn, maar aan hun onderkant uit darrencellen bestaan. Ik vind het interessant dat dan de raat ernaast minder ver naar beneden is uitgebouwd. Mijn getalletjes suggereren dat al in het prilste begin van de ratenbouw, via de raatafstand, een keuze wordt gemaakt voor hoge darrencellen of minder hoge werkstercellen. Dat die cellen ook voor opslag van honing en stuifmeel kunnen worden gebruikt doet er niet toe, daarvoor worden geen eisen gesteld aan de celafmeting. Wanneer je in het voorjaar uitgebouwde darrenraat in de broedbak hangt, kan het gebeuren dat de werksters de cellen van de tegenoverliggende werkterraat inkorten, vermoedelijk om ruimte te scheppen voor de hoge darrencellen aan de overkant van de straat. Aan de darren geven ze duidelijk de voorkeur, de werkstercellen blijven leeg. Ik zie dat inderdaad vaker in mijn Segebergers (35 mm) dan in de Simplex kasten (38,5 mm).”

Beste lezer, we zijn benieuwd wat uw waarnemingen en ervaringen over dit onderwerp zijn.

Cursus Bijenteeltleraar module B

De commissie Bijenteeltonderwijs organiseert in 2008 module B van de cursus leraar bijenteelt. De cursus start op 26 januari 2008.

De kostprijs is afhankelijk van het aantal deelnemers maar zal ongeveer € 375,- bedragen. De cursus telt twaalf lesdagen, verdeeld over de periode januari tot en met oktober 2008 waarin zowel theorie als praktijk van het bijen houden aan de orde zijn. Tevens wordt aandacht besteed aan didactiek. De cursus wordt afgesloten met een theoretisch examen.

In module B wordt behandeld:

- biologie van het bijenvolk
- bijenziekten
- drachtplanten, bestuiving, economie
- zwermregulering
- koninginnenteelt

- materialen
- bijenproducten

Toelatingseis voor deze cursus

Als toelatingseis voor deze cursus geldt het bezit van diploma bijenteeltleraar-A

Bijzondere toelating

Bij de uitvoering van de Regeling Bijenteeltonderwijs (zie www.bijenhouders.nl) heeft de commissie Bijenteeltonderwijs heel vaak geconstateerd dat ervaren imkers zonder de juiste vereisten, vakkundig lesgeven aan beginnende imkers. Om volgens de registratielijnen (vastgesteld in het Hoofdbestuur van de NBV) les te mogen geven is voor de basis cursus een diploma Leraaropleiding A nodig en voor de vervolgcursus een diploma Leraaropleiding B.

Van velen hebben we gehoord dat men zich voldoende gekwalificeerd achtte om les te kunnen geven. De commissie Bijenteeltonderwijs nodigt ieder die meent over de juiste kwalificaties te beschikken uit deel te nemen aan een toelatingstoets voor de opleiding bijenteeltleraar B. Met de toelatingstoets wordt gemeten of er voldoende theoretische en praktische kennis aanwezig is om succesvol de B-opleiding te kunnen starten c.q. als gekwalificeerd leraar ingeschreven te worden in het register.

Informatie en aanmelding

Wilt u nadere informatie of wilt u zich aanmelden voor deze cursus dan kunt u zich wenden tot: Commissie Bijenteeltonderwijs, t.a.v. Marga Canters, Postbus 90, 6720 AB Bennekom, t 0317-422 422, e onderwijs@bijenhouders.nl.

foto R. van Biesbergen

bij'schrift

Notities maken

We maken regelmatig keuzes. Soms met een uitgesproken argument, soms als een spontane ingeving. De argumentatie bij de handelingen in de bijen is heel belangrijk. Je gaat immers om met leven, met dieren. Je bent als imker daar verantwoordelijk voor! De lessen van de beginnerscursus bijenhouden heb ik gehad uit het boek "Bijenhouden met succes" van Van Gool.

In de eerste jaren van het imkeren had ik, als ik naar het koolzaad ging, dat boek bij mij om een verantwoorde keuze te kunnen maken in situaties die ik tegen zou komen. Achteraf herinner ik mij dat ik het boek nooit heb open gedaan.

Op zaterdag 14 april is het uitzonderlijk mooi weer, heldere hemel, 25 graden. In Wageningen is de vergadering van het hoofdbestuur met de verte-

genwoordigers uit de groepen. Ook is het vandaag de viering van het 100-jarige bestaan van afdeling Nietap van de NBV. Ik moet een verantwoorde keuze maken. Een aantal collegae HB-leden gaan naar de vergadering in Wageningen, dus voel ik mij vrij om aandacht te besteden aan afdeling Nietap. Als HB-lid ben ik contactpersoon voor de groep Groningen, Friesland en Flevoland.

Op de heenreis naar Nietap ga ik even langs mijn volken op het fruit. Ze staan in Biddinghuizen en vliegen op de peer voor de bestuiving. Het is een mooi plekje. Naast het perceel met peren staat het perceel met appels. Bij elk bezoek aan mijn volken vul ik de kastkaarten in (zie foto). Op basis van de aantekeningen op de kastkaart maak ik in het najaar een keuze met

welke volken ik het volgend jaar verder ga.

27 Jaar geleden imkerde ik met bijen van het ras carnica. Wij woonden toen in Zwolle. De koninginnenteeltcommissie van afdeling Zwolle was heel actief en had goede ervaringen met het ras carnica. Na onze verhuizing naar Ermelo ben ik gaan imkeren met Buckfastbijen. In Ermelo was ook een koninginnenteeltgroep. Deze groep imkerde met de Buckfastbij. Na een paar jaar is deze activiteit helaas gestopt. Mijn Buckfastbijen teelde ik door tot de 'F-16'. Dat was niet leuk meer.

15 Mei 2004 was ik als hoofdbestuurslid bij de opening van het nieuwe teeltstation op Schiermonnikoog. Wat een geweldige dag was dat.

Prachtig weer. Ruim 35 bijenvolken van het ras carnica. De bijen vlogen dat het een lust was. Tussen al die bijen liepen ruim 100 imkers. Die dag is er geen steekje gevallen!

Met deze ervaring op Schiermonnikoog was mijn keuze bepaald: ik ga weer imkeren met carnica-bijen.

*Rob Nijman
secretaris NBV*

Familieberichten

Na een kort ziekbed is op 7 september 2007 onze oud-voorzitter

Antoon Wijnbergen

op 71-jarige leeftijd overleden.

Antoon, onze eerste fusie-voorzitter Apeldoorn/Ugchelen, heeft zich enorm ingezet van de twee subverenigingen met toch verschillende achtergronden en meningen, één geheel te maken.

Ons leedwezen en wensen van sterkte gaan dan ook uit naar zijn echtgenote Evelien en verdere familie.

Bestuur en leden NBV afdeling

Apeldoorn/Ugchelen

Vraag & aanbod

Te koop: bijenvolken, zowel compleet als op raam. Ook verkopen wij alle imker-materialen o.a. honingslingers, bijenkorven en kasten (Red Cedar of vurenhout), nieuw of gebruikt, alle maten kunstraat. Informeer vrijblijvend naar onze speciale prijzen of kijk op: *i* www.dewerkbij.nl of *e* info@dewerkbij.nl. Imkerbedrijf De Werkbij, Rhenen, *t* 0317-61 29 42, *f* 0317-61 41 91, *m* 06-54 73 29 62.

Te koop: bijenvolken met of zonder kast, nieuw model bijenkasten. Alle maten kunstraat, alle imkermaterialen, ook honingverkoop. Openingstijden: wo., vr. en zat. of na telefonische afspraak *t* 0485-45 42 76. Imkerdepot Mia v.d. Heijden, Voortsestraat 19, 5454 GR St.Hubert. Elke eerste zondag van de maand staat van 09.00-11.00 uur de koffie klaar.

Te koop vanaf eind mei: jonge Buckfast-koninginnen, deze zijn ook leverbaar op 3 of 6 ramen, levering in volgorde van binnenkomst. Even BIJpraten? Kom dan

op zaterdag naar de winkel, de koffie staat klaar. Imkerbedrijf DEVO, Prof. Lorentzstraat 28a, Tilburg, *t* 013-54 20 278, *m* 06-22 24 47 13, *e* info@zoemexpress.nl, *i* www.zoemexpress.nl.

Te koop: zuivere bijenhoning, o.a. heide-, koolzaad- en zomerhoning. Tevens zuivere bijenwas. G.ter Maat, Lankerdijk 4, 7054 BW Westendorp, *t* 0314-63 12 60, *e* gerardenwillie@hotmail.com.

Te koop: balsemienhoning rechtstreeks van de imker, in emmers van 13 kilo. Inl.: *t* 0497-64 37 31, *e* j.sanders55@chello.nl.

Bloemen- en lindehoning, zeer goede kwaliteit en voldoende voorraad. Imkerij Het Korfje, *t* 0529-48 35 85 (Nieuwleusen).

Te koop: Nederlandse raat-, heide- en lindehoning, vloeibare honing van voorjaar: acacia-, linde-, vossebes- en heidehoning. *t* 0547-27 34 77 (Goor).

Wij kopen uw Nederlandse honing en verkopen alle soorten honing in grote en

Foto van de maand

Vakantie op Malta. Naar verluid is het een oud-Romeins bouwwerk voor bijenhuisvesting. De nissen zijn van achteren te benaderen. Het bouwwerk staat aan de westkant van het eiland, Xemxija aan de St. Pauls Bay. In toeristische gidsen was hierover geen informatie te vinden. Foto gemaakt door Joke Regouw uit Rijswijk en ingestuurd door Hans Baaijens

kleine hoeveelheden. Ook stuifmeel, honingkoek, honingsnoep e.d. Ook zijn wij dé leverancier voor uw markt of braderie! Vraag vrijblijvend onze speciale prijzen of kijk op *i* www.dewerkbij.nl of *e* info@dewerkbij.nl. Imkerbedrijf De Werkbij, Rhenen, *t* 0317-61 29 42, *f* 0317-61 41 91, *m* 06-54 73 29 62.

Te koop: Spaarkasten (10-, 7-, 6-, of 3-raams uitvoering). Ook voor losse broed- en honingkamers, daken en bodems. Kijk op *i* www.immenhof.nl. De Immenhof, Voorthuizen, *t* 0342-47 28 37, *m* 06-53 18 20 06.

Te koop: nieuwe Spaarkasten, Simplex-kasten, raampjes à 90,50. Zowel in vuren alsook in Red Cedar, tegen zeer aantrekkelijke prijzen. Luijmes, Terborgseweg 33a, Dinxperlo, *t* 0315-65 16 64.

Vof het Ielgat. Voor imkermaterialen en bijenproducten. Geopend tijdens het bijenseizoen van di. t/m vr.: 10.00-17.00 uur. Zaterdag gesloten. In het winterseizoen: wo. van 13.00-17.00 uur. Voor actuele info: *i* www.ielgat.nl, *t* 0592-38 93 49.

Het adres in Limburg voor al uw imker-materiaal. Cosmetics, gelee royale, propolis, pollen, bijenwaskaarsen, honingkoek enz. Altijd scherpe aanbiedingen. Open: do. en vr.: 10.00-17.00 uur, za. 10.00-15.00 uur of na tel. afspraak. AN, NÉ, was- en natuurproducten, Oude Blaarstraat 130b, B-3700 Tongeren (15 min. van Maastricht). *t* 0032-12 74 79 94, *i* www.an-ne.com.

Aangeboden: standplaats voor bijenvolken op 5.500 m² in het buitengebied van Erp (Nrd.-Br.), gelegen tussen Veghel en Beek en Donk. Inl.: *t* 0499-57 20 96, *e* a.h.pel@planet.nl.

Bezoekerscentrum Imkerij Immenhof. Dit omvat een imkerij, wijngaard, tuinen, expositieruimte met permanente expositie, terras en plantenverkoop. Een uniek en gezellig uitstapje voor uw vereniging, familie of bedrijf. Voor meer info zie onze website *i* www.imkerij-immenhof.nl of bel *t* 024-35 84 543. Gonnie en Marcel Hallmans, Rijksweg 224, Molenhoek/Heumen.

Bijenteeltmuseum SEC De Bankörf. Inkoop van oude imkermaterialen en bijenboeken. Boeken in onze bijenbibliotheek gratis ter inzage, catalogus aanwezig. *t* 0592-38 93 49, *i* www.ielgat.nl.

Cursussen

Bijenhouden (basis), Enschede

In het voorjaar van 2008 start genoemde cursus (5 theorie- en 10 praktijklessen), kosten € 125,-. Henk Roerink, *t* 053-43 27 711, *e* henk.roerink@home.nl, *i* www.pelmolenimker.nl.

Bijenhouden (basis/vervolg) Leiden

Bij voldoende belangstelling starten in het voorjaar van 2008 genoemde cursussen. Steve Dulek, *t* 071-57 21 542, *e* st.dulek@xs4all.nl

Bijenhouden (basis), Utrecht

De cursus start in januari 2008 met theorie (7 lessen) gevolgd door praktijklessen. Alle lessen worden gegeven op Plutodreef 9 (wijk Overvecht nabij station Overvecht) te Utrecht. Organisatie: NBV afdeling Utrecht i.s.m. afdeling Bunnik/Houten. Geslaagden ontvangen een diploma van de NBV. Kosten € 160,- (incl. lesboek, consumpties en examen). Lisette van Ingen, *t* 030-27 10 825, *e* spetterlvi@yahoo.com

Bijenhouden (basis), Veenendaal/Wageningen

De eerste cursusavond is op 7 januari 2008 in het Bijenhuis te Wageningen, aanvang 20.00 uur. De cursus omvat 8 theorie- en 11 praktijklessen, ook zullen enkele excursies gemaakt worden, o.a. naar een groot-imker, een bijenmarkt, een heide- en/of fruitperceel. De kosten bedragen € 125,- incl. koffie/thee. *t* 0317-422 422, *e* secretariaat@bijenhouders.nl of bij de cursusleider Henk Kok, *t* 0318-526868, *e* h.kok@hccnet.nl

Bijenhouden (basis), Zwolle

Begin 2008 start een basiscursus in wijk-boerderij Schellerhoeve. Otto Cazemier, *t* 038-45 32 463, *e* ohcazemier@hotmail.com.

Korfvlechten, Enschede

Bij voldoende deelname start de NBV afdeling Enschede in november genoemde cursus. Arjen Faber, *t* 053-43 37 151, *e* a.faber@12move.nl.

NBV

NEDERLANDSE
BIJENHOUDERSVERENIGING

VERENIGINGSNIEUWS

Jaargang: 1
..... november .....
..... 2007 .....

Agenda

Het gehele jaar Weert

Natuur- en Milieucentrum 'De IJzeren Man', Geurtsvenweg 4, is het hele jaar open. Meer informatie en openingstijden zie *i* www.nmcweert.nl. *t* 0495-52 48 93, *e* info@nmcweert.nl.

Oktober-november Amsterdam

Bijtentoonstelling van NBV afd. Amsterdam, vooral gericht op kinderen, in het Bosmuseum van het Amsterdamse Bos. Ries Hoogendoorn, *t* 020-61 03 401, *e* rieshoog@hetnet.nl of Rob Saal, *t* 020-41 96 163, *e* rsaal@wxs.nl *i* www.amsterdamsebos.nl/bezoekerscentrum.

t/m december 2007 Boskoop

Tentoonstelling 'Bomen over bijen' in het Boomkwekerijmuseum, Reijerskoop 54. Geschikt voor alle doelgroepen en in het bijzonder voor jongeren. Open: di.t/m vr.: 13.30-16.30 uur, za.: 12.00-16.00 uur, zonen feestdagen gesloten. Entree ± € 3,- p.p. Het museum over de geschiedenis van de boomkwekerij, tevens kwekerij met oude rassen. *i* www.boomkwekerijmuseum.nl.

10 november Boxtel

Studiedag NBV. Verdere informatie treft u aan op de website van de NBV en in het oktobernummer.

Vraag & aanbod

Schriftelijke opgave van advertenties bij de redactiesecretaris, mw. M. Canters, Postbus 90, 6720 AB Bennekom, [e redactie@bijenhouders.nl](mailto:e:redactie@bijenhouders.nl).

U krijgt voor de kosten een factuur toegestuurd, vermeldt daarom uw adresgegevens in uw opgave. Geen geld overmaken of overschrijvingsformulieren opsturen!

Het tarief voor 'Vraag & aanbod' is € 10,- voor de eerste twintig woorden, ieder woord meer € 0,25.

NEDERLANDSE BIJENHOUDERSVERENIGING

Postbus 90, 6720 AB Bennekom

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317-42 24 22 f 0317-42 41 80

e secretariaat@bijenhouders.nl

i www.bijenhouders.nl

bank 53.90.42.897, postbank 84.68.01.

Voor betalingen vanuit het buitenland:

IBAN: NL62ABNA0539042897

BIC: ABNANL2A

Openingstijden ma t/m vrij: 10.00-14.00 uur

HET BIJENHUIS (WINKEL)

Postbus 90, 6720 AB Bennekom

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317 422 733, f 0317-42 41 80

e bijenhuis@bijenhuis.nl

i www.bijenhuis.nl

bank 53.90.42.900, postbank 823276

open 1 apr t/m 30 sep: di t/m vr 8.30-17.30 uur, za 8.30 - 13.00 uur

1 okt t/m 31 mrt: di t/m vr 8.30-17.00 uur

PPO - BIJEN (v.h. Ambrosiushoeve)

Centraal Meldpunt Bijenziekten (ma t/m vrij van 9.00 - 17.00 uur, op afspraak)

Droevendaalsesteeg 1, 6708 PB Wageningen

Postbus 69, 6700 AB Wageningen.

t 0317-47 84 80 f 0317-47 84 84

e infobijen.ppo@wur.nl

i www.ppo.wur.nl

i www.varroa.wur.nl

SPUITSCHADE MELDEN

Inspectie Noord/Oost, Zwolle, t 038-4291300

Inspectie West, Utrecht, t 030-66 92 669

Inspectie Zuid, Eindhoven, t 040-25 638 00

AMERIKAANS VUILBROED

Gevallen of vermoedens van Amerikaans vuilbroed (AVB) altijd melden bij:

AID Kerkrade

t 045-54 64 185

10 en 11 november Doesburg

15de Fruitshow 'Verleden tot Heden', in de museumtuin en het museum, Parallelweg 1, van 10.00-17.00 uur, entree € 5,-. Al het fruit wordt biologisch geteeld. De stichting Behoud en Bevordering Fruitcultuur ontwikkelt ook nieuwe rassen, o.a. de roodvlezige handpeer 'Anne van Tolkamer'.

Iedere bezoeker ontvangt een gratis Sterappel uit de museumtuin. t 06-51 26 88 02, e fructus@scarlet.nl, i www.tolderas.nl.

17 november Horst, Limburg

Studiedag NBV. Verdere informatie treft u aan op de website van de NBV en elders in dit nummer.

17 november Houten

23ste Ruil- en Verkoopbeurs van 13.00-16.00 uur in Sociaal Cultureel Centrum

'Nieuwoord', Notengaarde 3 (wijk 'De Gaarde'), 030-63 76 264. Uw inzending van honing, was, propolis, koninginnengelei, boenwas, vlechtwerk, foto's, borduurwerk, tekeningen en drachtplanten mag max. 1m²/1m³ groot zijn. Honingkeurmeesters zijn aanwezig om uitleg te geven. U kunt uw honing op stuifmeel laten onderzoeken.

Er is een stand met bijenmateriaal en de Bijenpostzegelclub is ook aanwezig. Toegang en koffie zijn gratis. H.A.van Dam, t 0343-56 15 98.

23 november Utrecht

Bijzondere lezing (wordt vertaald) door de Franse imker-kunstenaar Olivier Darné, over het project 'De Zoete Inval'. Een project waarbij bijenvolken op vier hoeken in de stad Utrecht geplaatst zullen worden. De bedoeling is dat eind mei honing geoogst zal worden. Aanvang 20.00 uur in het gebouw van Schoolbiologie, Plutodreef 9, Utrecht-Overvecht. Zie ook het oktobernummer 2007, er worden nog vrijwilligers gezocht. Lisette van Ingen, t 030-27 10 825, e spetterlvi@yahoo.com

24 november Witteveen (Dr.)

Studiedag NBV. Verdere informatie treft u aan op de website van de NBV en elders in dit nummer.

27 en 28 november Apeldoorn

Bio-Vak Totaal, de eerste Nederlandse Bio-vakbeurs voor land- en tuinbouwsector in de Americahal, staat in het teken van de biologische land- en tuinbouw. Zie ook i www.biovak.nl.

8 december Bornerbroek

Jaarlijkse najaarsbijeenkomst van carnica-vereniging Oost-Nederland in eetcafé 'EEF', Entersestraat 2. Aanvang 13.30 uur. Spreker: Henk Kok over: 'storing in de stofwisseling van de bijen'. Henk Roerink, t 053-43 27 711, e henk.roerink@home.nl i www.pelmolenimker.nl

2 februari Utrecht

Koninginnenteeltdag.

23 februari Wageningen

Vergadering NBV groepen en hoofdbestuur, aanvang 10.00 uur in het Bijenhuis.

5 april Wageningen

Algemene Ledenvergadering van de NBV in het WICC, aanvang 10.00 uur.

22-31 mei Utrecht

Het oogsten van honing in het kader van het project 'De Zoete Inval'. Lisette van Ingen, t 030-27 10 825, e spetterlvi@yahoo.com

6 juni Wageningen

Algemene Ledenvergadering NECTAR.

advertentie

**IMKERS MET VERSTAND
ZIJN BIJ HET BIJENHUIS
VASTE KLANT**

voor snelle levering bestel per

t 0317 422 733

f 0317 424 180

e bijenhuis@bijenhuis.nl

p.a. Grintweg 273, 6704 AP

Wageningen

of winkel on-line

www.bijenhuis.nl

Zoem